Abdulah Sidran

SARAJEVSKA ZBIRKA

BOŠNJAČKA KNJIŽEVNOST U 100 KNJIGA

Urednik
IRFAN HOROZOVIĆ

Priredio
HADŽEM HAJDAREVIĆ

Recenzent
JASMINA MUSABEGOVIĆ

Likovno oblikovanje
MEHMED ZAIMOVIĆ

Abdulah Sidran

SARAJEVSKA ZBIRKA

Preporod Sarajevo

PJESNIŠTVO ABDULAHA SIDRANA

Ako bi se u bošnjačkoj pjesničkoj vertikali XX. stoljeća uspostavljali oni primarni *međaši* njezine sveukupne jednostoljetne književnostvaralačke uvjerljivosti, onda bi, uz imena Ćatića, Kulenovića, Dizdara, neizostavno moralo stajati i ime Abdulaha Sidrana.

Od prvih pjesama, objavljenih sredinom šezdesetih, pa do onih ispisivanih posljednjih godina i onih koje, vjerujemo, još ispisuje, Sidran je gradio posve autentični, posve osobni, *sidranovski* književnički put. Kod njega poezija nije nastajala kao "čisti slučaj", kao puki nagon da se ovlada nečim *nepoznatim* i *novim,* nego je on sasvim dobro znao "šta čini" u času poetiziranja dohvaćena sna ili stvarnosti. "Sidran", kako to na samom početku svoga velikog eseja o njegovoj poeziji vrlo precizno ustvrduje Marko Vešović, "svagda posjeduje izuzetno izoštrenu svijest na kakvu poeziju danas vrijedi 'traćiti vrijeme', kakvu pjesmu želi sam da napiše, šta njome kuša da saopšti..." Nije mu pritom bilo ni na kraj pameti da svome sutrašnjem *čitaču,* na kojega se, inače, često voli pozivati, "zagorčava život" nenadnim preprekama i zagonetnim metaforskim apstrakcijama, nego da mu pruži bar onoliko čitalačke radosti i estetskog ugođaja koliko je imao sami pjesnik u svečanim časima *otkrivanja* iznenada naslućena svijeta. Zato je poezija Abdulaha Sidrana najprije prepoznatljiva po harmoničnoj unutarnjoj atmosferi i nesvakidašnjoj ravnoteži na svim razinama razvijanja poetizirane "građe". Nema dvosmislenosti. Nema hermetizma. Nema pseudomagijskog automatizma. Nema učenoslovnog *ponižavanja* čitača. Stih je otvoren i pristupačan. Samo što je u neposrednom iskustvu istoga tog stiha sedimentirana ona is-

konska mudrost o svekolikim mijenama i zakonitostima svijeta pa ju kadikad prepoznamo i kao *opću* i kao *vlastitu,* a ona uvijek kod Sidrana ima svoju tačno zadatu pjesničku putanju i punu umjetničku situacionu uvjerljivost. Zato ovo pjesništvo i jest sretno ukomponirano u bosanski književni arhipelag.

Sve to govorim iz jednoga ne baš primarno književnoga razloga: Književnost Bosne uvijek je bivala uvjetovana političkopovijesnim, individualnosudbinskim, a onda i različitim komparativističkim "dogodbama" i "pogodbama" spram neposrednoga *istoka* i neposrednoga njezina *zapada.* Bogatstvo njezine otvorenosti i bogatstvo umjetničkoga međuprožimanja s *drugim* i *drukčijim* oduvijek je nekako bila njena zadata, prijeka, uvjetovana sudbina ako je ikako i ikoliko mislila preživjeti. Kao da su književnosti *malih* evropskih naroda morale imati širom otvorene oči prema integralnom, sveljudskom humanitetu, kako bi ikako mogle suvereno pripadati i vlastitoj i široj kulturnoj baštini, pa makar, također otvorenih očiju, morale *žmirjeti* mnoge očite, često vanknjiževne nepravde koje su u različitim povijesnim vrtlozima činjene prema njima. Ključi tog humaniteta bivali su, naime, funkcionalni) i i kontekstualnostilski prepoznatljiviji za onoliko koliko su bili otvoreniji za izvanjske poticaje, koliko nisu bili uskonacionalno opterećujući i koliko su posjedovali dijalošku narav spram vrijednosti i veličina koje su dolazile pa i bivale nametanima *s vana.* U tom smislu, Sidranova poezija "izlazi pred čitaoca kao već prethodno vaspostavljeni elaboriran smisao koji se prije nje negdje dogodio. Ona vam se obraća zrelo, dovršeno, tiho", zapisao je Risto Trifković u kruševskoj *Bagdali* maja 1977. godine.

BIOGRAFIJA I POEZIJA

U dosadašnjim objavljenim Sidranovim knjigama poezije i proze uneseni su slijedeći biografski podaci ovoga književnika:

Abdulah Sidran, pjesnik, prozaik, filmski scenarist, član Akademije nauka i umjetnosti BiH, rođenje u Sarajevu 1944. godine. Osnovnu školu, gimnaziju i Filozofski fakultet pohađao u Sarajevu. Uređivao je omladinske listove i časopise, predavačke tribine, itd. Do aprila 1992., kad je počela agresija na BiH, na sarajevskoj TV BiH bio je uposlen kao "vodeći dramaturg". U književnosti se javio sredinom šezdesetih godina, pjesmama i prozom, u generaciji mladih književnika, koju često nazivaju "šezdesetosmaškom". Važnije knjige: Š*ahbaza,* poezija (Sarajevo, *1910.),Potukač,* pripovijetke (Zagreb, 1971.), *Kost i meso,* poezija (Sarajevo, 1976.), *Sarajevska zbirka,* poezija (Sarajevo, 1979.), *Prepoznavanje prirode i društva,* proza (Sarajevo, 1982.), *Sjedaš li se Dolly Bell,* roman (Sarajevo, 1982.) *Bolest od duše,* poezija (Nikšić, 1988.), *Otac na službenom putu i drugi filmski scenariji* (Sarajevo, 1991.), *Sarajevski tabut,* poezija (Sarajevo, 1993.), *Zašto tone Venecija,* poezija (Sarajevo, 1996.), *Zdravo, Bosno, stižem iz Sarajeva,* putopisi i zapisi iz godina rata (Tuzla, 1996.). U "Maslešinu" izdanju (Sarajevo, 1982.) napravljen je izbor Sidranove poezije pod nazivom *Pjesme,* u redakciji i s predgovorom Stevana Tontića. *Sarajevska zbirka* štampana je u ediciji "Muslimanska književnost u 25 knjiga", objavljena u "Svjetlosti" 1991. Sidran je dobitnik najznačajnijih književnih nagrada: Šestoaprilska nagrada Sarajeva, Godišnja nagrada Udruženja književnika BiH, Godišnja nagrada "Svjetlosti", Zmajeva nagrada, prestižna "Nagrada slobode" francuskoga PEN-centra za stihozbirku *Sarajevski tabut,* te nagrada "Premio letterario 1996 della Fondazione Laboratorio Mediterraneo" za italijansko, dvojezično izdanje ove knjige pjesama i

dr. Izbori Sidranove poezije prevođeni su i objavljivani na njemačkome, francuskome, italijanskome, švedskome, engleskome, španskome, turskome. Sidran je i kao filmski autor dobitnik brojnih nagrada i priznanja. I, bez obzira što je u javnosti prvenstveno ostao poznat upravo po svojim filmskim scenarijima, Abdulah Sidran je prije i poslije svega bio i ostao pjesnik.

Mnoge će svoje pjesme Sidran *nosati* iz ranijih knjiga u nove stihozbirke. Nosit će ih kao svoj najvlastitiji egzistentni prtljag, kao svoj životnookolišni inventar, koji se unosi u svaku novu kuću. Daleko od toga da tu vrstu *seljenja* razumijevamo kao puko popunjavanje "zadatoga" knjiškog prostora. Iste pjesme u novim stihozbirkama dobivaju drukčiji kontekst, čak drukčiju semantičkostilsku aromu i šansu jednoga novog, drukčijeg iščitavanja njihova svijeta i poruka.

Svi ovi spomenuti biografski podaci prvenstveno su važni iz razloga što su pojedini *čitači* Sidranova pjesništva bili skloni da njegov pjesnički subjekt čvršće vežu za sami njegov život. Sidran *pjeva* onako kako *živi;* Sidran *živi* onako kako *poetizira* (samo)zadatu stvarnost oko sebe. U pogovoru *Sarajevskom tabutu* Marko Vešović zapisuje da se "može reći da je Sidran, kao čovjek, sazdan od iste tvari od koje i pjesnik u njemu. *Ja,* koje nam se obraća iz njegove pjesme, nikad nije *uslovna* književna tvorevina u manjoj ili većoj mjeri različita od pjesnikova empirijskog *ja.* čak i njegovi brojni lirski junaci ponajčešće susušti Sidran..." Vešović je sasvim tačno podvukao da je poezija ovoga pjesnika prvenstveno uvjetovana dramom svijesti o vlastitom postojanju, odnosno dramom o kratkotrajnosti postojanja i nedostatnosti da se praznine svijeta zatome govorom poezije. Pjesničkom je subjektu mnogo *dobroga* i *željenoga* u životu oteto. Najviše ga okružuju posvemašnje svakodnevnoživotne otetosti. Pjesnikovo je da o tome ne *šuti.* Da o tome govori pa *makar i ponovio poneku bol.*

Prve stihove *Šahbaze* Sidran počinje jednom takvom odlukom:

dugo sam šutio
i mnogi već govore da mrtav,
napokon uspokojen
negdje s one strane mjeseca počivam
čedno opružen...

Takvo osjećanje posvemašnje životne zakinutosti i bojazni hoće li to u pjesmi moći biti *prepoznato* provlači se kroz sve Sidranove knjige pjesama, da bi, kao, primjerice, u pjesmi "Hoće li išta znati o meni", znalo narasti do razine bola:

Hoće li išta o meni znati onaj
što noću će, uz lampu i mrak uokolo,
ove redove čitati?

Hoće li čuti drhat, i strepnju
srca koje misli, dok biskao bude
slovo svako i redak, кo brižna majka
kosu dječiju, češljem najgušćim?

Hoće li išta, išta uistinu znati?

To, naravno, ne znači da bi *čitanje* poezije u ovom ili u svakom drugom slučaju bilo pomjereno na *čitanje* pjesnika. Pjesništvo jest nedostatno u obuhvatanju cjeline pjesnikova osjećanja svijeta. Pjesnik otvoreno sumnja u mogućnosti krhkog svjetla vlastitih riječi ili, tačnije rečeno, sumnja u onoga кo će svojim čitateljskim svijetlom razrijeđivati vlastiti zatečeni i opći uokolni mrak. U Sidranovu slučaju vrlo je teško držati se Eliotovih opaski da je najbolje odvratiti interesiranje od pjesnika u korist interesiranja za samu poeziju. Sidranovi lirski upitnici, očuđenja i tjeskobe vrve od pitanja na koja

nisu bitni odgovori koliko su bitna pitanja sama. Kroz pitanja se provlače opće nevjerice i smutnje u jeziku i oko jezika. Sidran nastoji tačno znati *šta će, koliko će* i *kojim to povodom* pjesnički uobličiti neko osobno osjećanje ili emociju. Jako mu je stalo do punoga stilskoga odnosa između fonostrukture stiha, sintakse stiha i semantičkog aspekta svijeta pjesme. Zato pjesmu lomi tamo gdje je kraj stiha kraj daha. Sve valja biti tačno odmjereno i uobličeno. A sve, opet, treba biti u punoj saobrazbi sa onim prepoznatljivim, najvlastitijim osjećanjem svekolikih pulsacija svijeta.

SLIKA KOZMIČKE LJUBAVI I "METAFIZIKA TIJELA": *ŠAHBAZA*

Prva knjiga pjesama Abdulaha Sidrana, imenovana sasma običnim naslovom *Šahbaza* (Kalibar 70, Sarajevo 1970.), u književnoj je kritici dočekana kao radosna najava jednog zdravoga pjesničkog talenta. Pjesme su bile objavljene pet godina ranije, u *Telegramu,* i najprije su bile *prepoznate* kao "prozračna ljubavna romansa" prosočena snažnim "muslimanskim senzibilitetom" (R. P. Nogo) ili kao "melanholična intonacija i patetična gesta", gdje se "naizmjenično (...) smjenjuju verbalne slike i lirski treptaji, deskriptivni pasaži i čulna ustreptalost" (N. Kovač). U pitanju je, dakle, bila intenzivna pjesnička emocija posvemašnje lične i kozmičke ljubavi i jošte posvemašnjije trpnje u istoj toj ljubavi:

ništa se nije izmijenilo
i još uvijek mehki šum vode
i tiha moja molitva obvija zemlju
i prastarim nebom još uvijek prelijeću zlogodice
govorim grad
i stvari koje se jednostavno pričinjaju:
kraj u kojem za dugih zima prebiva Šahbaza

gusti ružičnjaci oivičeni šutnjom
i poneka vinorodna jesen

govorim
još uvijek nepopravljivo čist
bezgriješan korača gradom onaj koji je punim
plućima udisao kosmos, okolne pejsaže
i katranom okaden vazduh
korača već dugo sjetan...

Šahbaza je, očito, bila i stvarnost i opsesija. Bila je sušta neobuzdanost tajanstava i uspaničenih čula, panteistička sveprisutnost u svakoj živoj pojavi i tvari. Od njezine *metafizike tijela* pjesnik se, na kraju, mogao osloboditi jedino smrću:

potom sam umro
umro
i ničega se više ne sjećam
umro
i ništa više ne pamtim

Stihovi u *Šahbazi,* simbolički poredani u sedam cjelina, bili su istkani ponavljajućim mehkim prijelivima i nijansama kojima se Sidran u kasnijemu pjesništvu nije više vraćao. Taj ustreptali, trubadurski mladalački žar zamijenit će oni stihovi o ljubavi koje u stvarnosti uramljuje socijalni i goli životni kontekst.

KNJIGA SJEĆANJA I SAMOĆA: *KOST I MESO*

Do druge knjige pjesama, *Kost i meso* ("Veselin Masleša", Sarajevo, 1976.), Sidran je čekao punih šest godina. U međuvremenu su nastajale knjige proze. *Potukač* je objavljen u Zagrebu 1971. godine u izdanju Centra za društvene djelatnosti omladine i ediciji "savremeni hrvatski pisci".

U *Kosti i mesu* Sidran se općim pitanjima ljubavi, čeznuća i trpnje pozabavio na mnogo drukčiji način u odnosu na ranije pisanje. Sada su opsesije nebesnim ljubavima i panteističkim ekskurzijama po nedohvatnim pejzažima i svjetovima *ogoljene* na čistu egzistentnu supstanciju:

Meni više ništa, ni ružno ni dobro,
ne može da se desi. Ostalo je naprosto
da brojim dane, ко smjeran redov, s malom
razlikom u smislu, i žestini. Treba to pojmiti
i izgovoriti, napokon, mirno: doći će
i uzet će sve, uzevši kost i meso.

Tako počinje prva, proslovna pjesma u ovoj knjizi: "Uzevši kost i meso". Nije bilo više pjesničke razbarušenosti i spontanosti; pjesnik je, pomiren sa svim što se događa i što se ima dogoditi, odlučio da iz zakutaka historije i ukrivenih zakutaka sasvim konkretne stvarnosti ponudi neke vlastite *istine.* Nije samo prvenstveno zabavljen prolaznošću i smrću. Već u nastavku iste ove pjesme naglasit će svečulno otajstvo juna, cvatnju duda, čase u kojima je zrak prepun polenova praha u kojem *patnja mužjaka vri, / i nebo zari ljubavlju...* Život se odvija mimo naših zemnih tjeskoba. Ali, Sidran u novim pjesmama nastoji biti zabavljen ulomcima povijesti, mitovima koji i dalje funkcioniraju, paralelama s vremenom u kojemu živi, kao i onim svjetovima koji polahko blijede ili posve nestaju. Pjesnik postaje svjestan granica koju ima svaka fizička i svaka misaona prostornost. Pri čemu ne kani biti mislilac ili filozof. Sve je tek prividno *zabavljeno* ukupnom sudbinom svijeta. A samo u općoj sudbini svijeta pjesnički subjekt može nastojati da prepozna i vlastitu sudbinu:

Golem je svijet, plove kontinenti
i nesreća se zbiva posvuda, ali ovo je

drugo: jednako miriše šuma na sjeveru i
šuma na jugu, i miris taj ne liči ni na što
što čovjek već je čuo, vidio, dotako rukom.
Uzalud nozdrve se šire (da tako zametku
utroba majčina ne miriše?) — to miris je
Ničeg, što istim glasom plače i pjeva -
jer ljubav i nesreća jednako ovdje
imaju lice, i sve je isto...

"To je knjiga", zapisuje u svome osvrtu na stihozbirku *Kost i meso* u zagrebačkom *Oku* (augusta 1977.) Branimir Bošnjak, "koja je u najužem smislu vezana za bosansku tradiciju, ako mislimo pri tome na Selimovića, Andrića, Dizdara. Nešto organski povezano sa ljudskim životom, izbacuje u smirenim krugovima smrt, bolest, glad, nesreću, sreću, koja se u fatalističkim krugovima razrasta do blještavog simbola. Čak i povijesne reminiscencije (...) dobivaju simbolično značenja područja borbe života i smrti. Svijet se mijenja, ali sile ostaju iste, ljudski poroci i želje ne gase se, one kruže u heraldičkom nizu oko trošivog tijela u nestajanju..." Tako *pročitana* "bosanska tradicija" u Sidranovu slučaju ima ipak samo prividnu fatalističku aromu i tonalitet. Kad primjerice pjeva o Sarajevu koje *sreće* u raznim povjesmama ili, pak, o Sarajevu koje *sreće* u vlastitom iskustvu, pjesnik sve uokolne pojavnosti i sve vlastite tuge *bilježi* samo kao onaj koji je "svikao na čuda". Smjernu ruku Mula Mustafe Bašeskije (pjesma "Bašeskijina samoća") i ruku djevojke koja "rukom sklanja(š) gust pramen kose sa čela" (pjesma "Zapis o čudu") objedinjuje nesvakidašnja poetska povezanost jednoga ličnog i jednoga općeg sjećanja. Pjesnik dok piše (dok se *čudi),* zapravo on se *sjeća.* Sjećanje postaje inventarij ne samo pjesnikovih samoća, nego i onih samoća baštinjenih u povijesti. Pitanje je samo hoće li o onome koji se sjeća, hoće li o pjesniku,

hoće li išta o meni znati onaj / što noću će, uz lampu i mrak uokolo, / ove redove čitati?

GRAD KAO CENTRALNI PJESNIČKI MOTIV: *SARAJEVSKA ZBIRKA*

Knjiga pjesama *Sarajevska zbirka* ("Svjetlost", Sarajevo, 1979.) otvorila je najširi prostor pjesnikovih zanimanja za *događaje* iz povijesti i sve drugo što svojom aktualnošću zaokuplja njegova lirska "interesiranja". Kroz pjesme se sretno ujedinjuje vrijeme koje na svoj način trpe I.F.Jukić, Mustafa Krilaš, S.S. Kranjčević, T.Ujević, sefardi, i ono vrijeme koje pjesnički subjekt *proživljava* u nostalgičnoj šetnji sa svojim "bratom Stevanom". Sve je objedinjeno Sarajevom. Iz prethodne knjige su prenesene one pjesme koje su bile zaokupljene ovim centralnim pjesničkim motivom. Pritom, "vezivanje historije za pojedine lirske trenutke, individualiziranje historijskih fakata, oživljavanje dotad mrtvih činjenica i izvještaja", postaje, kako primjećuje Slobodan Blagojević (*Gradac,* 1979.), "jedan od omiljenih postupaka. U pjesmama 'Kozma astrolog tumači nebeske zna-' ke gospodaru svome princu Eugenu Savojskom' i 'Brauning 7,65. Vježba gađanja. Drhti Gavrilova ruka' nalazim vrhove tog postupka. 'Ja ostrvo sam u srcu svijeta' vuče nešto od historijske atmosfere, historijskih i geografskih naznaka i svoja značenja, dakako, usložnjava, baš zahvaljujući i tim naznakama. No, u svim spomenutim pjesmama, s jednim skoro epskim okvirom, a izrazito liričnom atmosferom, možemo reći da se ono historijsko i geografsko transformiralo do metahistorijskog i metageografskog." Pjesnik unaprijed zna sve o *izlišnosti* i besmislenosti onoga što hoće pripitomiti u pjesmu, a opet kao da tim pitanjima samoga sebe želi provjeriti:

Da krenemo onda u konačnu ovu šetnju, brate
Stevane. Zar nismo već kazali sve — govoreć
jezikom u kom stanuje božansko, i miriše
lipa, slavenska sasvim, a pomalo leđna —
zar nismo već kazali sve, nije li već prozvana
bila svaka stvar, spomena vrijedna?

Da krenemo u izlišnu ovu šetnju, Stevane
brate. Još jednom nam valja obići grad, i
svesti, na koncu, račun: zbog čega se traćilo
vrijeme, na što se trošila snaga, i čemu
mrčio papir? Nije zar: u ime strofe, i stiha,
i presvijetle pjesme?

U toj svedenosti na ostrvo svoga tijela i svoga daha pjesnički subjekt svodi račune tako što ih povjerava nekome ко bi mogao da ga sasluša. Ko bi mogao da ga i pokoleba u njegovim dušinim pustolovinama i traganjima za spoznajom koja i znatno unaprijed može biti dogodena:

Ja sada vidim samo stvarnost: granice moga
tijela su i granice moga duha! Je li to kazna
za dvostruki moj ateizam? Neka i jeste, ali ja
za sobom ostavljam kost, ja ključnu za
sobom ostavljam kost i po njoj bit će
rekonstruisano biće ove nesreće!

Čitači budući naši tako će pronać zvučnu onu
tačku, kad most se ruši, kad sve se ruši, u
utrobu svoju, u suštinu. I onaj koji ovo piše,
u golo će da se pretvori stablo, u zimsko stablo
golo, koje raste iz betona, s lišćem od jauka,
s granama od krika!

Ovim se ne *rekonstruira* samo jedno *'biće ove nesreće',* nego se naglašava da je posvemašnja pjesnička energija već unaprijed tamo sudbinski ukalkulirana. Pjesnik

se, međutim, ne želi odvojiti od svoga gledanja na svijet, pa i po cijenu moguće *kazne* što ju osjeća, jer samo u takvom stanju svijesti prepoznaje mogućnosti vlastite slobode. Koliko god i onaj koji piše i ono što je napisano moglo jednom, eto, postati *zimsko stablo (...) s lišćem od jauka, s granama od krika!* Potom se, dakako, u samom središtu pjesnikovih opservacija ugniježđuje ironija:

Ulicom prolazi, eno, vojnička majka, Šuhra
Milosnica. Travnjaci, mirno! — nas, međutim,
čekaju poslovi, javna djelatnost što ne trpi
odlaganja, književne večeri, humor i satira:
Kuda sa konjima? U sonet, u sonet, u kola
pod bič! Kuda sa ovcama? U sonet, u sonet,
u klanicu pod nož! Kuda sa ljudima? U rime,
u drame, u rov i u grob!

I sve druge Sidranove pjesme u ovoj stihozbirci su svojevrsne šetnje onkraj sjena Života i Smrti, svih zemnih prisutnosti i odsutnosti, onkraj svake stvari i pojave uglačane jednako ličnim i jednako zajedničkim snom ili nihilizmom. Zato, koliko god "ubrojnim pjesmama-epistolama Sidran (...) uporno poricao mistično-ezoterijski smisao pjevanja, svodeći sami poetski akt na *'ogledalo koje pati',* (...) sugestivnost i ljepota njegove pjesme dogodi se, međutim, svaki put kao *'čas čuda'",* kao "neočekivano otkrovenje neponovljivog misterija života koji uvijek nanovo kruni i osipa sva apriorna i 'definitivna' saznanja, životne spoznaje i poetička uvjerenja. (...) Upravo, "Sidranova pjesma se događa kao svojevrsno 'izdajstvo' injegovih životnih uvjerenja o definitivno 'svedenim računima' *('Meni više ništa ni ružno ni dobro ne može da se desi')* i poetičkih načela da u toj sudbinskoj determiniranosti *'zaboraviti treba oholo ono lijepo kazivanje'",* zapisao je u jednoj svojoj opasci o Sidranovu pjesništvu profesor Enes Duraković.

Svi ovi elementi do krajnosti su očiti upravo u *Sarajevskoj zbirci.* Zato je ova knjiga bila i ostala temeljem ukupnoga Sidranova pjesništva. Sve kasnije pjesme i stihozbirke bit će tek blaga *pomjeranja* u odnosu na već upjesmenjenu istinu bića i već izstiliziranu riječ kojom se ona objavljuje. Sidranovi stihovi njišu kao ravnodušni talasi kojima je svejedno koje su i kakve obale na njihovim rubovima ali kojima je važno hoće li biti tačno ili razroko oko koje će im primicati vlastite dušine svjetlosti i emocije.

SVIJEST O STVARNOM VREMENU: *SARAJEVSKI TABUT*

Sarajevski tabut je uglavnom knjiga već objavljenih Sidranovih stihova. Ali pjesma "Mora", koja je bila utopljena u ranijim stihozbirkama, ovdje stoji kao opominjuća kapija na početku knjige i otvara se u sasvim novom (rekli bismo, prorokovanom) tragizmu i užasu sveg onog pjesničkoga svijeta koji je pjesnik nastojao dovesti do pjesničkoga jezika, znaka i smisla:

Šta to radiš, sine?

Sanjam, majko. Sanjam, majko, kako pjevam,
a ti me pitaš, u mome snu: Šta to činiš, sinko?

O čemu, u snu, pjevaš, sine?

Pjevam, majko, kako sam imao kuću.
A sad nemam kuće. O tome pjevam, majko.

Kako sam, majko, imao glas, i jezik svoj imao.
A sad ni glasa, ni jezika nemam.

Glasom, koga nemam, u jeziku, koga nemam,
O kući, koju nemam, ja pjevam pjesmu, majko.

Za "Moru" je Vešović u pogovoru *Sarajevskom tabutu* rekao da je "prosto nevjerovatno da je napisana prije pet ili šest godina, a ne prije pet ili šest mjeseci". A sami Sidran je govorio kako je ovu pjesmu *usnio* na makedonskom jeziku. Usnio ju je u vrijeme kad je svoju poeziju doista *pjevao* na jeziku *koga nemam.* Stanje stradanja i rata *{Sarajevski tabut* objavljen je 1994.) samo je do krajnjih granicu izoštrilo tu osobnu dramu *otimanja, nemanja,* dramu identiteta. Pojmovi: San, Majka, Kuća, Jezik, u svim beskonačno slućenim simboličkim odbljescima, ovdje se suočavaju s ponavljajućim unutarnjim tragizmom *nemanja,* jer sve je *oteto* čak i u pjesnikovu snu pa mu jedino preostaje da to, kao nešto najvlastitije, *svojata* u pjesničkim snoviđenjima, ali upravo iz prostora tog nametnutoga paradoksa izranja ironija. Jer se i Glas, i Jezik, i Kuća ipak *imaju.* U pjesmi. Imaju se u očitoj *mori* i još očitijoj pjesnikovoj poruci da se ignoriraju čak i do granica onoga što prestaje biti stvarnost i postaje čovjekova podsvijest.

Iza "More" nastaju oni stihovi koje je Sidranu napisalo samo vrijeme, nametnuto vrijeme rata i trpnje, a koji se polahko pretapaju s onim stihovima i pjesmama što smo ih čitali u ranijim pjesnikovim knjigama, da bi se, na kraju *Sarajevskog tabuta,* jedna osobna trpnja (mora) pretvorila u opću ljudsku moru. Posljednja pjesma u ovoj knjizi nosi naslov "Zašto tone Venecija".

U toku svoje zagledanosti u "nebo, iznad Venecije", na kojem se posljednjih sedam milijardi godina "ništa promijenilo nije", pjesnik nastoji otkriti razloge Božijega prisustva na zemlji, ali i razloge uslijed kojih je izložen *tonjenju* njegov narod i njegova zemlja pod krvavim naletom neposrednoga balkanskog i, posrednoga, evropskog fašizma:

Gledam u nebo iznad Venecije. Gore, i posvuda,
jeste - Bog. Jedan. Što stvorio je Svemir, sedam

milijardi svjetova u Svemiru, u svakom svijetu puno
jezika i naroda, i po jednu Veneciju. — I jedan
malehni
narod dao, u jednome svijetu, na kopnu što ga zovu
Evropom, u plemenu Južnih Slavena. Tu je Granica.
Bosna. Bosna. Bosna. Dodiruju se tu, i tuku, Istočni
križ i Zapadni križ, od jednog Križa nastali. A
bošnjački narod je pitom. Zato prihvati ruku Treće
Vjere: u Jednoga Boga, Koji nije rođen, niti je rodio,
a Gospodar je svjetova, i Vladar Sudnjega Dana.

Upravo je u ovim stihovima Sidran krajnje ličan i krajnje prepoznatljiv kao pjesnik. Sve je *jasno,* sve je kristalno jasno kao da je oduvijek tu, izrezbareno, sve je na svome mjestu od iskona, a opet sve nam se još jednom iznova *kazuje* i sve to još jednom *prepoznajemo* kao čestice vlastitog bića i njegove kozmičke dogodenosti. Ovdje nema ironije. Tamo gdje prestaje ironija počinje molitva:

Gledam u nebo iznad Venecije. Zemaljski su
gospodari namjerili da bošnjačkog naroda — nema.
Venecija tone. Evropa tone. Tone kolijevka, i dijete
u kolijevci tone. Tonu kontinenti. Tone ruža u važni
od stakla murano. Tone Murano. Hotelska soba
tone,
Zašto ne treba na svijetu da ima naroda bošnjačkog?
Među bojama, jedna boja manje? Među mirisima,
jedan
miris manje?—Zašto ne treba na svijetu da ima — ova
Venecija? Među čudima - jedno čudo manje?

U molitvi glas postaje razgovjetniji i manje umjetnički uvjerljiv. Ali, utoliko svaka njegova pjesnička uvjerljivost postaje dodatno uspjelijom. Pjesnik svojim čednim ljudskim čuđenjem nastoji premostiti prostore

između neba i zemlje, između "Gospodara Svjetova" i "zemaljskih gospodara"... U svome čuđenju molitvi on ne sumnja u krajnosti dobra kao što je to sumnjao u mnogim ranjim pjesmama. Ali, ovdje je Sidran pjesnik koji pjeva sa "mirnom rezignacijom", koji pjeva s punim osjećanjem prostranina i rubova kojih se dotiče njegova svijest o prolaznosti i svijeta i događajućeg zla na tom istom svijetu, koji pjeva tako kao da "jednostavno, govori" (R. Vučković). U krivu su zato oni *čitači* Sidranove poezije koji su njegovu sintaksu atribuirali "euforičnom", koji su mu spočitavali sladunjavu retoriku i patos. Povremena tzv. semantička prozirnost njegovih stihova kadikad je mnogo više vrlina negoli ikolika slabost.

KRAJNOSTI: *ZAŠTO TONE VENECIJA*

Nakon *Sarajevskog tabuta,* u kojemu su izmiješane one najbolje Sidranove pjesme sa onim novonastajućim u kojima se snažno pušilo bolno iskustvo agresije na Bosnu i Hercegovinu, štampana je knjiga pjesama *Planeta Sarajevo* (BiH Savez i "Merhamet" u Švedskoj), koju u pogovoru Izet Muratspahić, vrlo prigodničarski, opravdava kao poeziju "naše suvremene zbilje koja niče iz ognja i krvi, ali i herojskog otpora, prezira i prkosa". Ovim bismo riječima mogli dodati samo ono što je, primjetno samokritički, rekao sami Sidran u nekoliko posljednjih stihova ove stihozbirke: *bijaše, za dlaku/pa veliki pjesnik/ali se namjesti / strašni rat/i napisa knjigu / svojih najslabijih pjesama / i nekaje, vala baš.* Ova mala izdavačkoprigodničarska "neozbiljnost" bit će popravljena novim izdanjem Sidranovih stihova objedinjenih naslovom *Zašto tone Venecija* (Bosanska knjiga, Sarajevo, 1996.). Ova će pjesma stajati, odmah izaproslovne pjesme, na čelu knjige. Sidran se nije odrekao pjesama koje je od 1992. naovamo ispisivao kao prigodne aneg-

dote o sarajevskim i bosanskim junacima tokom oslobodilačkog rata, kao opoetizirane reportaže i novinske "izvještaje" o svemu čeg mu se, kao onome koji *bilježi* jer je "svikao na čuda", taknula misao o oko. I ovdje će pjesnik (pjesma "Epitaf") postaviti nekoliko upita o svome pjesništvu za one koji će u nekim kasnij im vremenima *noću (...) uz lampu i mrak uokolo, / ove redove čitati:*

Pronio je
kroz život
glavu punu muzike

Jedva
da je išta od nje
stalo u rečenice
po kojima će
da ga pamti svijet

Ne bismo se, međutim, usuđivali reći da je Abdulah Sidran *završeni* pjesnik. Ne zato što bi to bila nepravda, već zato što bi to u njegovu slučaju još uvijek bio itekako veliki rizik.

Sarajevo, 31. mart 1998.

Hadžem HAJDAREVIĆ

SARAJEVSKA ZBIRKA

PJESME POD OPSADOM

PLANETA SARAJEVO

(Uz Šubertov gudački kvartet "Smrt i djevojka")

Poslušajte
kako diše
Planeta - Sarajevo.

Poslušajte
kako plače Djevojka:
"Smrti, nemoj me uzeti!"

Koliko smo puta
plačući
kazivali
naše žarke molitve za mir?

Ne haje Smrt za djevojačkom suzom,
ne haje Smrt za ljudskom molitvom.

Poslušajte
kako diše
Planeta Sarajevo.

Pogledajte
kako cvate
Planeta Sarajevo!

Čujete li
kako njenim žilama
krv neumitno kola?

Ljudi, eno, idu -
popravljaju zube.

Ljudi, eno, idu -
djecu vode na šišanje.

Eno, ljudi idu -
kupuju novine.

Onaj, vidi,
uzgaja golubove!

Onaj, pogledaj,
ne može da živi -
bez ukrštenih riječi.

Vidi
kako ljudi idu
zaneseni poslom!

Kako su samo
prekonoć ostarjeli!
Od čeg su se, tako naglo,
svi odreda - proljepšali?

Na Planeti Sarajevo,
vidio sam čovjeka -
puši lulu - i žuri!

Vidio sam,
na Planeti Sarajevo,
jedan čovjek jede - i plače!

Vidio sam djevojčicu,
na Planeti Sarajevo,
u parku kojeg nema,
bere cvijeće kojeg - nema!

Smrt je temeljan kosac,
zaludna je suza djevojačka,
uzaman je svaka
molitva za mir!

U svemiru,
- ime mu je Bosna
djevojčica jedna.
rukom koje nema,
bere cvijeće kojeg nema!

Nije ovo rat
- u ratu, posvuda, ima cvijeća
ovo je Borba od Iskona!
U njoj se biju dva načela
- od Iskona
do Sudnjega dana -
načelo Dobra
i načelo Zla!

Neka nikad ne prestane
između Zla i Dobra borba!

Zar da nestane
sa Svijeta Dobro?

Zar da Djevojka
u ruku ljubi
Kosca Smrtonosca?

Čujete li kako plače:
"Smrti, nemoj me uzeti!"

Ne plači, djevojko,
ne plači, kćeri lijepa!

Nikad i nikad
prestati neće
između Zla i Dobra borba.

(Sarajevo, 1.2.1994.)

ZAŠTO TONE VENECIJA

Gledam u nebo, iznad Venecije.
Ništa se promijenilo nije, posljednjih
sedam milijardi godina. Gore, ima Bog. On
stvorio je Svemir, u Svemiru sedam milijardi
svjetova, u svakom svijetu bezbroj naroda, mnoštvo
jezika - i po jednu, jednu Veneciju.

Narode stvorio različitim, na uho im šapnuo: "Sada
upoznajite jedni druge." Sijaset jezika dao, da ih uče,
jedni od dragih, kroz jezike da se upoznaju, i svi,
od toga, bivaju bogatiji, i bolji. Veneciju dao, kao
ticu i ribu što je dao, da ljudi i narodi vjeruju
u Njega - čudeći se Njegovim djelima.

Gledam u nebo iznad Venecije. Gore, i posvuda,
jeste - Bog. Jedan. Što stvorio je Svemir, sedam
milijardi svjetova u Svemira, u svakom svijetu puno
jezika i naroda, i po jednu Veneciju. -I jedan
malehni
narod dao, u jednome svijetu, na kopnu što ga zovu
Evropom, u plemenu Južnih Slavena. Tu je Granica.
Bosna. Bosna. Bosna. Dodiruju se tu, i tuku, Istočni
križ i Zapadni križ, od jednog Križa nastali. A
bošnjački narod je pitom. Zato prihvati raku Treće

Vjere: u Jednoga Boga, Koji nije rođen, niti je rodio,
a Gospodar je svjetova, i Vladar Sudnjega Dana.

Gledam u nebo iznad Venecije. Zemaljski su
gospodari namjerili da bošnjačkog naroda - nema.
Venecija tone. Evropa tone. Tone kolijevka, i dijete
u kolijevci tone. Tonu kontinenti. Tone ruža u vazi
od stakla *murano.* Tone Murano. Hotelska soba
tone,
i *Društvo mrtvih pjesnika* tone. Zašto ne treba
na svijetu da ima naroda bošnjačkog? Među bojama
-jedna boja manje? Među mirisima -jedan miris
manje?
Zašto ne treba na svijetu da ima - ova Venecija?
Među čudima -jedno čudo manje?

Gledam u nebo, iznad Zemaljskog svijeta.
Jedna se zvijezda, u dugome luku, ruši u bezdan
Svemira. Kao da pade - posred Kanala Grande.
Zemaljski svijet, medu sedam milijardi vasionskih
svjetova, hoće da ostane siromašniji za cio jedan
narod. Takva je volja zemaljskih gospodara.

U Svemiru, tada, jedna zvijezda pada. Zato tone
Venecija. Svemir bude siromašniji - za cio
jedan svijet. Takva je volja Gospodara svjetova.
Takva je volja Vladara Sudnjega Dana.

(Venecija/Sarajevo, avgust/septembar 1993)

SARAJEVSKA MOLITVA

Kumim Te Bogom, Veliki Bože,
skloni sa svijeta životinje!
Neka preostane sve od mačijeg roda,
moje sirotinjstvo neka preostane,
ali - skloni životinje.

U pseći rod ne diraj,
ne dotiči tice,
samo te molim, milosni Bože -
skloni životinje.

Skloni životinje, sa obronaka, skloni.
Skloni životinje, preklinjem Te, Bože -
ali mi ne diraj svinju ni vepra, ne diraj
slavuja, ni kućnoga šarenog pjevača.

Ne diraj ništa u šta je lijepo pogledati,
ne diraj ništa, ali životinje svakako skloni!

Mrava ne diraj, i marvu zanemari,
ali životinje - skloni!
Sa obronaka, poviše gradova, skloni.
Sa svijeta, gdje si ih metao, skloni.

Skloni ih, Bože,
i pomozi im, Bože.
Niko im, bez Tebe, pomoći ne može.
Nema im nigdje stana ni staništa,
na oba svijeta - kuće ni kućišta.

Skloni ih, Bože,
sa oba svijeta.
Skloni,
i pomozi.

Sarajevo, juna 1992.

SVE DRUGO MIJENJAM

Nakon duge priče o politici i ratu,
o uzrocima srpskoga fašizma,
i pomoru što ga, na oči Svijeta,
čini nad pitomim narodom dobrih Bošnjaka -
kažem novinaru iz Milana,
na svome italijanskom jeziku,
kako sam, ne tako davno, 88. godine,
bio u njegovom gradu i izgovorio u sebi jednu,
nikad zapisanu pjesmicu.

Biste li se mogli sjetiti tih stihova,
ako Vam nije nelagodno, meni je to
jako važno, ja sam, znate, rođen u Milanu?

Naturalmente, velim. Ja sve svoje stihove
pamtim, io sono - come si dice kažnjen?
Ja sam... sjećanjem nagrađen i kažnjen,
ono je moje jedino imanje, i ničega
drugog nemam, baš kao ni razloga
za nelagodu i stid. Ovako kazuje, nezapisana,
moja Molitva u Milanu:

Učini da umrem
ovoga časa, Bože.
Samo ostavi
moje oči
na svijetu!
Neka gledaju
kako Placom Duomo
prolaze žene.

Trajala je, u njegovome oku,
nekakva zdrava i plemenita tuga,
dok se moja bol, iz bosanskoga,
u njegov jezik pretakala.

Biste li danas - u svjetlu ovoga užasa
mijenjali nešto u Vašoj pjesmi?

Sve drugo mijenjam,
ali ne mijenjam ništa,
ni slova jednoga,
u pjesmi o ljubavi i žudnji.

ŽENSKA

padale su granate
bombe su padale

jedna nam je i u sobu ušla
a on me ni zagrlio nije

rat je veliko zlo, koje hoda
u kuću dođe, u dušu uđe

i kuću i dušu uzme

a meni je trebalo
samo da me zagrli

krila sam kad plačem
krila sam kad mrzim

krila sam od djece
da mi treba ljubav

samo jednom da me zagrlio
meni bi prošao rat

prošao bi za me
užas koji hoda, uzima zemlju

uzima grad, otima kuću
rastura dušu

tristo dana rata
a on me ni pogledao nije

tristo dana i trista noćiju
rat nema duše ni očiju

predugo smo zajedno
i znam da se ljubav troši

kao novci, kao uspomene

ali su okolo
padale granate

i meni je trebalo
samo da me zagrli

MUŠKA

Tu se ništa nije dalo učiniti.

Krenem rukom
da je, preplašenu,
po kosi pomilujem -
ustukne, štrecne, i vrisne.

Šta li je vidjela
u mojim očima?

Rasturi bomba, odera snajper,
ubi granata - al sve je to ništa,
baš kao davno viđena filmska slika -
kako ubija ovo: *bespomoćno stajanje*
pokraj bolesnika.

Iza autobuskih stakala, prema službenome
spisku, tristosedamdeset i tri lica
očajnika. (Ono jedno, ko suhi kreč bijelo,
lice je moje nesretnice.) Tri stotine
sedamdeset i tri tone straha, u jednome danu,
odlazi iz grada!

Ridaju i stenju, pod tvrdim limom, teški
motori. Bruji i prede svenarodni plač, dok
zamiče konvoj, između Tehničke škole i
Holidej ina. Moja je ruka utrnulo klatno,
tijelo - na tjeme izvrnut zidni sat. Unutra,
još jedna eksplodira mina, i meni, u trenu,
kao da prestade rat.

GROB I TUNEL

Sutra će se navršiti
trideset godina
kako je umro Otac

U to se vrijeme
svaka bolest nasmrt
zvala rak

Ali je
na njegovome grobu
ispod petokrake
komotno moglo pisati
umro od jezika

Majka je
hvala dragome Bogu
u svojoj sedamdeset i petoj
dobro i zdravo

Njenu smrt
i sahranu
apsolutno
ne moram doživjeti

Sinoć sam je
uz pomoć dobrih ljudi
ubacio u tunel

KNJIGE

Ispoklanjao sam
u ratu
najljepše knjige
iz kućne biblioteke

Prazna mjesta na policama
pamte svoja imena
i u mraku
plaču

Ali
kako sam drukčije
mogao uzvratiti
stotini ljudi
koji su mi činili dobro
u borbi svakodnevnoj
za kruh
za vodu
za svjetlo
za krov nad glavom

za krov nad glavom
ovom mojom
i krov nad glavama
mnogih
koje volim

BOLESNIK SARAJEVA

Nisam razumio
prije trideset godina
stih Anonima iz Sarajeva
trista godina star

U domovini
ostah željan
domovine

Što god nisam
prije trideset godina
umio razumjeti
danas mi se događa

APSOLUTNO RELATIVNO

kada je birao
gdje da sebi načini boravište
do kraja života, u svome gradu
na lijepu mjestu da živi

naš arhitekt b.s.
tvorac sarajevske graditeljske
estetske sinteze
tragao je dugo, da pronađe
pravo mjesto

u centru grada, u strmu sokaku
austrougarski tavan
u svjetlosni raj pretvorio

sa dva balkona
puca vidik
na sve četiri strane svijeta
i sve mu kao na dlanu stoji

na jugu-trebević
(cure odozgor bašče
i kućice raštrkane čuče)

na sjeveru - poljine i mrkovići
(jabuka i šljiva cvate, pod nebom
od paprati i perja)

istok - borije
(tamo se zimzelen u nebo penje)

zapad - sarajevsko polje, i u njemu
- ne lezi vraže? -
sedam, bijelo okrečenih
kasarni slavne JNA!

kako li su samo stvari
apsolutno relativne!

sa sve četiri strane
kao na dlanu, danas puca pogled
na boravište
našeg arhitekte

odasvud po njemu
pucaju i tuku
hrabri srpski artiljerci

i čovjek
iz podruma
ne izlazi

BOSNA NA NOVOM ZELANDU

- Ama, jesi li to ti, Feride?
- Jesam, Allaha mi, a jesi li to ti, Naile?
- Jesam, a kamo sreće da nisam!
- Bože dragi, kako je Svijet mali!
- Nije Svijet mali, nego je golemo Zlo
što nas je po Svijetu rasturilo!

MEZAR HAMID-BEGA KARPOVA

Za Azru Begić

Danima vrebam
da zamuknu granate
prikunjaju snajperi
pa da odem
na Grlića-brdo

Morao bih saznati
da li je preživio
grob Hamid-bega Karpova

Trideset je godina
Sarajevo žvakalo
mrvice romana
o uzoritoj familiji
Karpova a muslimana

Kako se Ešref
četrdesetosme
ubio zbog ljubavi
i ostala za njim mapa
prvog sarajevskog stripa

Kako se Nedžad
pedeset i devete
trbuhom za kruhom
obreo u Belgiji

Kako je po sestru
lijepu Eminu
došla jednog dana Sreća
odvela je za ruku

I o Hamid-begu
podosta se znalo

Bijela garda i Oktobar
bježanija i Odesa
Sarajevo ovo potom
kao čudo nad čudima

"Nije život što i polje preći"
kazivo je svako malo
podižući praznu čašu -
a punoj je puno dao.

Šta je tako lijepo
medu nama vidio?
pitale se džematlije
kad je uzo vjeru Islam

A u kući gospoda
Ljudmila - Amila
dva lijepa sina
i ozbiljni poslovi
da se kćerka dogodi

Trideset je godina
Sarajevo žvakalo
mrvice romana
o čestitoj lozi
Karpova a muslimana

Zato vrebam danima
da zamuknu granate
prikunjaju snajperi
pa da odem
na Grlića-brdo

Jednim ću pogledom saznati
da li je živ mezar
Hamid-bega Karpova
i kako je u Sarajevu
devet stotina devedesetpete
završio roman
započet u Odesi
osam stotina osamdesetdruge

RAZVLAČENJE PAMETI

(prilog raspravi o Sandžaklijama)

Primirio se u brdima nad gradom Jeremija
onaj Krstić, junak - artiljerac, iz devetsto
dvanaeste primjerak, štono kažu: redak zver! Nema
u njega mahe, jer sve su, pod njim, idealne mete
- bolnica, dijete, pekara, mljekara, ono što
stoji i ono što se kreće, što leti, što leži
u zraku, pod zemljom, na zemlji - sve je savršen
cilj - kako se samo naše Sarajevo *lepo namestilo!*

Herojski hrče u brdima Jeremija, slazi niz padine
mirisna struja trinaestojulke, pokoji u njoj talas
crnoga lukca - a ovdje, na stolu, plaminja svijeća,
mistične šare u zraku plete duhanski dim, skup
probranih Sarajlija od politike, vlasti i kulture
šapatom raspliće bošnjačko nacionalno klupko,
tabireći teško pitanje o našim ljudima iz Sandžaka.

Šta su, i ko su - naši Sandžaklije?

"Oni u vindjaknama, nalik jedan drugom, ko jaje
jajetu. Uoči rata, od njih se ulicom nije moglo
proći, za rukav čupaju: *devize, devize!* - Daleko
im lijepa kuća, i njima i njihovoj raboti uličnoj!"

Ščibuka tako okinu jedan, na jeziku prebrz,
jamačno:
ni gladan ni žedan. Drugi će na to kazati ovako:
"Da od te rabote nije kakav kalašnjikov kupljen?
Pokoja
zolja, i taj ti pod pazuhom hekler? Nećeš zar kazat
da ti ga je babo, od penzije, kupio?

Pokušavam se prisjetiti: o tome mora da postoji
antička matrica, i mora da je prema njoj veliki
Aleksandrijac skrojio kakvu ironičnu parafrazu.
Njegove sam pjesme naizust znao, a sad se, evo,
ne mogu sjetiti ni stiha, ni matrice grčke
po kojoj je skrojen! Tristo je dvadeset i sedmi dan
kako pod opsadom živimo, brojeći mrtve, danju i
noću,
brojeći mrtve. Pomelo se sjećanje, pomutila pamet,
brojeći mrtve. Da li je na to mislio đeneral, spočetka
pakla kazujuć komandu: *"Velušiće tuci, tamo nema*
srpskog življa mnogo! Baščaršiju tuci,
Predsjedništvo
i Skupštinu tuci - da im razvučemo pamet"!

Ko su, i šta su - naši Sandžaklije?

"Oni što nam unakaziše grad, na divlje zidajuć kuće,
uokolo, kud god okom pogledaš"? "Ko čita
smrtovnice,
i razumije se u nauku o imenima, lahko je mogo
izračunat: od petoro poginulih, u odbrani grada,

barem su dvojica, svakoga dana, naši Sandžaklije. A ovaj prsten oko Sarajeva, koji nas štiti, od njihovih je kuća napravljen. Ni jedno još naselje nije palo ako su ga štitili oni, naši Sandžaklije. Gdje njihovih kuća nije bilo, otuda nas, danas, tuku vukodlaci".

Kao da mi dođe, navrh jezika, Kavafisov stih. Kako ono bješe? Kako je ono kazivao Kavafis? Sad mi je navrh jezika bilo... Jeste, razvuklo mi je pamet ovo brojanje mrtvih, danju i noću, brojanje mrtvih. Ljudski je mozak *gumica za brisanje,* tako veli Vešović, a jok *olovka za bilježenje.* Da ne poludi onaj koji pamti, onaj što mu je jedini posao postalo - brojanje mrtvih.

Stiha Kavafisova ne mogu da se sjetim. Da li je na to mislio monstrum s epoletom? Na ovo, kad krenem do stola, da zapišem stih, a stih mi pobjegne, u sedam koraka, pa ne znam ni što sam prišao stolu? Il je razvlačenje pameti upravo ovo, kad ruka, u svakom retku, u ponekoj riječi, ispusti poneko slovo?

Šta su, i кo su - naši Sandžaklije?

Ne dopusti, Bože, da meni, koga si zdao da govori
i pamti, pamti i govori, Jeremija Krstić, u opanku
ušljo, oduzme sjećanje i nauk! Kako je ono kazivao
Kavafis? Kako je ovo kazivao Kavafis? Ovako,
ovako:

Kad požele da sebe hvale, Grci će reći:
"Ovakve naš narod rađa", misleći na vas.
Tako velike biće njihove hvale.

Tako velike biće naše hvale,
njima, našim Sandžaklijama
- sad, evo, znamo кo su i šta su -
njima,
Bošnjacima što krvavo
i preskupo plaćaju svoj ulazak -
u Bošnjake.

(24.3.93.)

PRESTANAK OPĆE OPASNOSTI

Nisam upamtio ništa
od svega što se zbivalo danas
trinaestog juna devedesetpete
hiljadu sto i ne znam kojeg
dana pod opsadom

Samo mi pred očima
dok se uvodim u san
blista osmijeh
čiste djetinje radosti
na licu Nedžada Ibrišimovića
u trenu kad mu - umjesto pozdrava
na bosanskom jeziku - rekoh
"Eselamu alejkum"

Trista hiljada sarajevskih logoraša
zna da ova pjesmica ovdje
prirodno završava - ali
šta sa cijelim Svijetom
u koga je davno struhlo srce?

Zato o Majstoru dodajem još ovo:

Njegova je duša
zajedno sa tijelom
četiri decenije gorjela
na lomači vlastite
nesnošljive darovitosti

Po sebe
i po druge opasan
takav je bio taj spoj
čovjeka i njegovog dara

Gdje god bi dođi -
svirala opća opasnost

Već se vidjelo
kako u dim, prah i maglu
odlazi Majstor
i svako njegovo nadahnuće

Prijatelji kriomice
posmrtne govore spremali

Tad učini samo jedan korak
- ni udesno ni ulijevo
ni naprijed ni natrag -
nego *udubinu* učini korak
kojim se skloni
u kuću revne i smjerne molitve

Sada nam *otamo*
na naše pozdrave
dječijim osmjesima uzvraća

PAO TESPIH

čuo sam
nikad nisam vidio

kako se zna dogoditi
da pištolj opali sam

imam u kući
na zidu sliku

portret sidranove kćeri

veoma dobro znam
otkuda mi
i kćerka i slika

ne znam otkud mi
ne znam otkad mi

jedan žuti tespih
od jantara

kada mi se
trefio u ruci
rekoh
neka bude uz ono
što mije najmilije

i tako se
na istome zidu
o istome ekseru
našao sa slikom
moga živog djeteta

čuo sam i ranije
da pištolj može
opaliti sam

ali da tespih može
sam, iz čista mira
sa eksera i sa zida pasti

nikada nisam
niotkuda čuo

od granata i gelera
sve po kući slomljeno je
sve sa zida padalo je

nikad tespih
i nikada portret

u podne
jednog mirnog dana
iz čista mira
pade tespih sa zida

predveče
istog mirnog dana
iz strašne daljine
pozove me kćerka
i strašnim mi glasom kaže

da me više ne voli

(12.2.1995)

NAŠE GORE LIST

erotska humoreska

Zanoće četiri krasotice u ljepoti ratnog stana
trojice naših slavnih sugrađana! Iz razloga više
- a dobar ukus uvijek je razlog dovoljan i
najpreči -
imena njihova nećemo reći, samo toliko, da

jedan je od njih lafčina teška, prva teve faca,
drugi veoma opasan filmski režiser, ovdašnja
gradska raja, a treći - ponajbolji od naše gore
list - čuveni pjesnik i scenarist!

Dvije će djeve, kad dođe vrijeme, sa dvojicom
prvih,
jedna za drugom, u lijevu sobu poći, a pjesnik nek
se
snalazi kako zna i umije, tj. kako ne umije i ne zna
- na način Sirana, pukog analfabeta - sa
preostalom

polovicom ženskoga kvarteta! Svrata je pjesnik
počeo
da mjerka te dvije: prepao bi se, kao od zmije, one

u helankama, iz kojih mlado meso kipi, al ova je
druga
srednje dobi, i tu bi mogla, na kraći rok, da se zdipi

u neku ruku - ljubav. Da stvarima dadne
poželjan tok, i tako olakša zajedničku muku,
brzo se skloni u desnu sobu, misleći kako bi
trebalo da mu na ruku ide to

što u boravku dnevnom
postoji ležaj cijeli, i njega dakle odabrati
može ona kojoj je dalje od glave ideja
da s nelijepim pjesnikom noćnu sobu dijeli.

Njega što se tiče, sasvim je jasno, i tako je
red - s obzirom na godine, ćelavost, i trup kao
u drvosječe - nikakve klasične, tj. magareće
dileme nema: sjekira je svakako upala u med!

E jeste mu bilo oko srca milo
kad u sobu uđe, u dva i dvadesettri,
ona sa cvikerom, profesorica književnosti,
i uz to još stručnjak za gledanje u karte.

Neuk u poslovima seksa, on ipak poznaje one
nevolje futura: gdje bila je žudnja, doći će tuga,
duga postkoitalna šutnja, sva moguća nagla
otuđenja. Sa njom će stvar da spasi obilje tema

što ih podastire književnost i kultura! Uz
cigaretu i čašu vina, časkom bi se i umnožio
imetak: odjeknuo bi drugi, produžni, pa starački,
treći - jedino objektivni metak!

Jer onaj se prvi ne bi ni mogao
uzeti ozbiljno. Pjesnikova je oskudica
isuviše duga, patnja od nje isuviše teška
(svjedoče o tom periodične gnojnice

što mu od lica filozofa prave lice šiparice) -
a djevojka tako mlada, pametna i lijepa
da brzojeb ne bi bio iznimka ni greška,
nego pravilo i zakon! Kako bi onda, ne daj

Bože, pronašao zaklon od sramote, da u sobu
ude ona mlada, što joj tijelo cvjeta, tek
umaklo iz puberteta? Ona ne zna za to, a sa
njom ni dvije teme ne bi mogao naći, taman

da joj je medu nogama zlato! Presretan zato
bijaše pjesnik kad u sobu - tačno u dva i
dvadesettri - uđe profesorica književnosti,
direktna
nebeska vila! Opada sa nje rublje, nečujno кo

svila, silazi nakit - lišće sa njenog tijela - breze,
on suzbija naglost i drhat, pod talasom jeze
i miline pokušava reći potpuno ležerno: "Hoćeš li
ti ovamo, ili ću ja tamo?", a ona, kao, preču:

"Jeste li čitali Danteov *Inferno?* - Ovakav
redoslijed, u kom književnost je pod *a,* ne sluti
na dobro, i moglo bi ispasti da ničega nema od
tačke *be-* a ona je zapravo *a!* - u kojoj bi

moralo prvo da se hebe, pa neka onda slijedi *ce,*
de, i pod razno, kad jezik može da melje naprazno,
o više tema, sa bezbroj početaka i svršetaka,
naravski - između britkih, jasnih i lucidnih

metaka. "Kakvi čito - hodo!" lupi odgovor iz
vica (ali ubistveno tačan!), dok mu se uz hrbat
propinjahu srsi a u mozak istog trena ude pitalica:
"Kojoj svrsi služe ovakve ljudske zgode? Doveo si

me, Bože, do izvora, a ne daš mi da se napijem
vode?" Uto krasojka već pod jorgan šmugnu
\- samo
je sijevnuo butina njenih žar - "Hoćeš li da
priđem ja, kad već ne prilaziš ti?" upita

pjesnik, a ona: "Ja bih da pričamo o književnosti."
Pjesnik je, inače, lirik, daleka mu je i sama
pomisao o prinudi, al nije ni voljan tek tako
pustiti da vila iznudi književnu tribinu

(prije bi je poslao u zvizdu materinu!) tamo
gdje trebalo bi da postelja od ljubavi gori, da
raspada se krevet, rasturaju prozori i vrata,
da strop se slama i ruši! Ne zna se gdje mu

bješe teže: u gaćama ili u duši! "Izvoli, vilo!" izgovori naglas, a u sebi doda "I sram te bilo!" "Ja mnogo volim Popu. O njemu i rad diplomski sam pisala.". "Umro je on" kaže i zašuti, ne htijuć

nipošto ispasti konj, ako već vila, sasvim očigledno, ni u snu nije veslo sisala. "To sam već znala, nego na njegovu poeziju mislim". "Što se poezije tiče, ona se, kao i uvijek, pisala sama.

Vasko je znao dobro popit, i imao teških muka sa ženama". Nagoni tako pjesnik vodu na svoj vrući mlinac, al hoćeš klinac! Ne da se vila sa teme smesti, još manje na ovu, prioritetnu navesti:

Kora, Nepočin polje, Uspravna zemlja, Sporedno nebo" - svako bi joj ovdje udjenuo glagol - al ovaj je pjesnik od višega reda pa zato šuti, u mrak sobe gleda, i pakosnu odluku u stihove meće:

- Pošto vila koke dati neće,
nek propadne i književno veče!
- Nek propadne književna tribina,
kad propada sjajna - jebačina!

Okrenu se, i snažno zahrka, tako da se nije znalo iznenadna zvučna frka dolazi li spolja il iznutra. Tome će se teško ikad ući utrag. Još jednu je strofu sastavio hrčuć:

Kad se pjesnik
svojoj vili sveti,
nek svi misle
da grad u zrak leti!

Slego se ujutru tutanj, i muške glave brišu iz postelja. Rat je, svakome se nekuda žuri, i sve je, s razloga trista, suviše ozbiljno. Nage se pjesniku na uho jedan od one dvojice iz lijeve sobe i tonom

prisnim (kako to već biva kod starih drugara, i uz to još čuvenih poslovnih ortaka) prošanu: "Scenaristo! Bi l' šta il' ne bi?", a ovaj mu, iz svoga posloviċnog mraka, uzvrati: "Registo, odjebi!"

IZ GROBOVA USTAJU

Silaze u grob,
кo djeca bezazleni,
Bosanski Muslimani.

U progon odlaze,
кo djeca lakovjerni,
Bosanski Muslimani.

U progon, u grob,
кo djeca neoprezni,
odlaze, silaze,
Bosanski Muslimani.

Pogledaj sad)
Iz progona, sa daljina,
iz izgnanstva, sa strašina,
vraćaju se - dobri Bošnjani!

Ozbiljna lica,
iz grobova ustaju,
u vjeri čvršći,
dobri Bošnjani.

Jakoga srca,
iz grobova ustaju,
u duši ljepši,
dobri Bošnjani.

Iz grobova ustaju,
u duhu jači,
jači i žešći,
dobri Bošnjani.

Kako ih je, Bože,
malo ostalo,
a kolika, Bože, svjetlost pobjede,
sa lica im zrači!

STARE PJESME (1965 - 1970)

NI TRAGA O SEBI

Ni traga o sebi ostaviti nećeš.

K nebu posegle, tvoje se ruke ruše,
ošinuti gromom, trnu i gore ti prsti.

I o sebi više ništa ne znaš.

U prazan se pogled, ni u što, pretvaraš,
takav, nit privržen čemu, niti zdvojan.

I dok, tako zgrčen, pod borom ležiš,
od mrtve zvjeri razlikuju te
jedino dlanovi tvoje majke, vlažni.

Ni traga o sebi ostaviti nećeš.

GOST SA DRUGOGA SVIJETA

Čekam
da Gost pokuca na vrata
i ništa
ne mogu
da radim

Koje se god stvari dotaknem
iz ruku
mi klizi

i ničemu
ni za tren
ne mogu pripasti

do samo
ovom čekanju
da na vrata pokuca Gost.

ZNALO JE BITI VREMENA

Znalo je biti vremena kad duša ciči.
Oči, srce i ruke, prepuni budu straha.
Na mrtve svoje u trenu počnem da ličim,
tijelo mi lomača biva, gnijezdo sveopšteg praha.

Znalo je biti vremena kad duša pjeva.
Vjetru i kiši, trnu i cesti, nasmijan pruža naklon,
kao da nikad nesretan ne bjeh ni gnjevan,
niti me ikad slamao očaj i stvari crni zakon.

Znalo je biti vremena kad duše nema.
U domu njenom stoglavo ništa zjapi
i tamne posvuda pipke širi nezbivanja neman,
a žestoke kiše udaraca niotkud ni kapi.

Tek tad je urliko u oku ustrijeljen vepar!
Svemu je duša sestrom znala biti, i bila,
al nje kad nema, dok svijetom vlada kosmički nepar
- blago je i toplo strašno lice ništavila.

PUT КОЛМ SMO ODLAZILI

Pamti put kojim smo prolazili.
Biće to velika noć kad nas majke i sestre dozivlju,
i mi se vraćamo, ni živi, ni žedni više.
Biće to velika noć - trudan put pred nama.

Pamti vrata, obalu koju smo napustili. Mrtvorođeno
biće tvoje čedo, utrnula ruka ti, oko ti umorno.
I - ne kurjački, već suzno i molbeno zazivaćeš.
Tamo: mrtva kuća, tama praga, noć bez tajne.

Pamti put kojim smo odlazili,
vrata, obalu, crnu majčinu ruku, osvit, drveno vedro
pred kućom, svoje bistro djetinje čelo,
pamti - da san ti bude lijep i blag.

HOĆE LI IŠTA O MENI ZNATI

Hoće li išta o meni znati onaj
što noću će, uz lampu i mrak uokolo,
ove redove čitati?

Hoće li čuti drhat, i strepnju
srca koje misli, dok biskao bude
slovo svako i redak, кo brižna majka
kosu dječiju, češljem najgušćim?

Hoće li išta, išta, uistinu znati?

Il jednaka će pustoš
u domu njegovom da zjapi i sja,
nad stolom i knjigom, dok sabran,
i težak od tuge, svoje,
ovu moju bude razgrtao,
vlat po vlat,
mrak po mrak?

POTREBNO MI JE, DUŠO

Potrebno mi je, s vremena na vrijeme, da vjerujem kako nekog volim, na cesti, neku blagu ženu po hodu prepoznajem, i trpim, kao, zbog nje. Pa kada legne noć u moju sobu, na sto i postelju - zamišljam: ona će ujutru stići, mehko ključ u tužnoj bravi okrenuti, nad postelju mi se nadnijeti, kao majka - čist oprez u brižnom kretu, čednost u živoj ruci, pod kojom oči otvaram, i dodirujem je, govoreći: "Potrebno mi je, dušo, s vremena na vrijeme, da vjerujem kako nekog volim, i ljubim, u jutrima ovim, punim strave, a pustim..."

ZAPIS O ČUDU

Ja nikad ništa nisam vidio prvi put!

Ti lijevom rukom sklanjaš gust pramen kose sa čela i ja netom selim u sjećanje taj pokret, i već ne vidim kako rukom sklanjaš kosu sa čela nego se sjećam tog pokreta, sjećam se: ti lijevom rukom sklanjaš gust pramen kose sa čela.

Ti kažeš, glasom koji treperi i pomjera plamen svijeće na stolu pred nama: "Napolju je oluja", i nešto što nisam ja, ali u čemu me ima, itekako, seli u sjećanje taj glas, i dok te čujem, ja kao da se sjećam kako te čujem, kao da se sjećam tvoga glasa što treperi i pomjera plamen svijeće na stolu pred nama, sjećam se večeri, i glasa što govori: "Napolju je oluja".

A još je napolju oluja, i još traje veče, jednako kao što traje i život, kojeg eto kao da ne živim, već kao da ga se sjećam, poput glasa kojim govoriš "Napolju je oluja", glasa kojeg se sjećam, poput ruke kojom pomjeraš pramen kose sa čela dok govoriš, poput rake koje se sjećam, dodirujući je prvi put.

JUTARNJI ZAPIS

Treba još malo gledati u strop.
Žuta i truhla greda.
Još malo izgovarati ove riječi o nesreći.
Koliko još dugo, Bože?
Zatim ustati, obući jutarnje hlače,
uzeti safun, četkicu za zube, pastu.
Tako bliske, glupe i drage stvarčice.
Sići potom u avliju, na česmu.
Umivati se dugo, skidati otiske sna sa lica,
lagano i s ljubavlju prati vilice,
s osobitom pažnjom gornju.
Tu je leglo lošeg zadaha.
Uzeti zatim još malo vode u grlo,
podići glavu punu hloroforma,
pustiti prvi jutarnji glas.
Grrr...

Kao: dobro jutro, oče. Dobro jutro,
majko, brate, sestro.
Potom sa doksata, kao uzgredice,
virnuti kroz prozor, u nebo i bašču.
U bašči višnja zrije, skoro će vrijeme
branja. Nebo je nikakvo, vrijeme će
i danas biti loše, opet ću uzalud
čekati goste.

Košulja, kravata, ručni sahat. Ogledalo.
Da se možda ne primijeti?
I započeti još jedan dan.
Unatoč svemu.
Ponovo.

ZAPIS O DOMU

U našem domu,
o ocu se ne govori, nikad.

Alije u svakom pokretu rake,
bilo čije, i njegovoga pokreta dio,

znak ili svojstvo. I svi to znamo
dok, strah krijući, o ocu šutimo.

I dobro je što je tako. Samo mrvu
jednu drukčije da je - užasu bi sličilo.

Jer, evo, oko nogu naših, umornih već,
potomčad puže, i sobe su prepune

cvrkuta dječijeg. Smiješimo se, u zrak
tjelešca njihova bacajuć. Smiješimo se,

dočekujuć ih, sretne, nježnim rukama.
Rukama nježnim i grubim, što smrt su

već kušale, već kušale, već kušale.

ZAPIS O DJEČAŠTVU

Blaženo moje doba kasnog dječaštva! Kao mlad svetac, koračao sam gradom: u svaku ženu pogledati mogao tako kao da sam ja *onaj koji je voli.* Čuda su se zbivala pred licem mladog sveca: sine toplina iz rošavog lica djevojčice što toga se jutra probudila кo žena! Božanski se trepet ospe po modrim licima noćnih žena, što zorom iz mračnih javnih zgrada izlaze! U cijelom gradu ružne žene nije moglo biti - kada to rani mladić poželi. Jer mogao sam, mogao, u lice svake žene pogledati tako kao da sam ja onaj koji je voli. Blaženo neka je moje doba kasnog dječaštva.

ZAPIS O EROSU

Ona na prstima, naga, od kreveta ogledalu prilazi. Tvoj dar, kojim ljepotu ćutiš, nijem je. Ne drhti umorno srce, samo što ruka pod glavu jastuk udobnije smješta.

I soba je prazna. U ogledalu tek miruje njena zabrinuta bora ponad vjeda, što ljubio si ih maločas, kad soba bješe puna kao vasiona, kao ogledalo što je puno njenog lica, u praznoj sobi, u kojoj već spavaš.

PUT KOJIM SMO PROLAZILI
(1970- 1975)

NOĆNI ČAS U TUŽNOM DOMU

Ti još plačeš, a već je dugo noć, sestro moja.
Nad tvojim čelom bdije strah-ptica,
pucketa stari namještaj
i duh našeg oca, eno, šeće tužnim sobama.

Eno, uzima knjigu sa stola!
Eno, miluje stolicu na kojoj je sjedio!
Eno, pred zidom, okreće listine kalendara!

Koji je ovo dan?
Čiji je ovo dom?
Koji je ovo svijet?

Pa sklopi oči, ne gledaj, sestro,
strašan se dažd sručuje
na užasnuto lice tvoga brata, strašan dažd,
prejaka kiša mudrih udaraca s neba...

Treba,
sjećaš li se?
na prstima koračati
dok otac spava.

ARS POETIKA

Gavrilu

Trebalo je i ranije shvatiti tu mudrost:
oči luđaka u ponoć prepune su strašne svjetlosti,
jeziva zima počiva u oku slijepca, a naše oči
obične su, i opća slika svijeta u njima sjaji
i truhne: mjesečina, lavež, strah i umor čula,
drvo suho i muzika što ga slama...

Od istih smo riječi dakle gradili te kuće,
s više ili manje umijeća govorili isto,
isto tijesto mijesili, za isti gorak hljeb
što mrvice mu tice zoblju, eno, po ledinama
oko naših izbi, koje sijaju, u tmini, s manje
ili više ljubavi u svjetlu oknica.

Tek ponekad zatuli u oku samotan vuk,
a večeri su obične i razgovori prosti. Sjedimo,
eto, u bašti, pod lozom i višnjom, o umijeću
ljubavi je riječ i turobnom zanatu našem. Leluja
svijeća, osipa se list i plod suh na nas: Mi
lirici smo, zgrčenih lica, i pjesma mora biti
tačna po svemu, a precizna u izrazu -
rekosmo li tako, Gabrijel moj?

Eto, sasvim malo mašte, i stvari ponovo,
uz leprš, zauzimaju svoja mjesta. Rekoše:
"Cvili stolica za praocem-stablom i šumom
zavičajnom" - a o tome mi nikad mislili nismo.
Na stolicu ja sam sjeo, kaput obukao, jabuku
pojeo, ne bez ljubavi za njenu rumen, srce
i sudbinu. Ali, valjalo je, prije, nagnati
stvar da mene ćuti svojom drvenom dušom
dok tako svirepo postoji.

Jer tu smo mudrost mogli mnogo ranije shvatiti:
oči su luđaka u ponoć prepune strašne svjetlosti,
jeziva zima počiva u oku slijepca, a naše su oči
tako obične, i tako je opća slika svijeta
što u njima sjaji i truhne.

Ali, *govoriti* ipak treba, šapatom i u samoći,
tiho se pridružiti zlosrećnom horu onih
nad ponorom što jednom u tamu vrisnuh su
šta je to, i koraknuli, ne sačekavši odgovora.

UZEVŠI KOST I MESO

Meni više ništa, ni ružno ni dobro,
ne može da se desi. Ostalo je naprosto
da brojim dane, кo smjeran redov, s malom
razlikom u smislu, i žestini. Treba to pojmiti
i izgovoriti, napokon, mirno: doći će
i uzeće sve, uzevši kost i meso.

A juni je mjesec u svijetu, i cvate dud,
ospu se kiše, i minu, tren prođe, odjednom,
odasvud, u visinu, uzlijeće ljubav i prepun je
polena zrak, u polenu patnja mužjaka vri,
i nebo zari ljubavlju, jer juni je
mjesec u svijetu, i dud zri.

Ona će doći. Uzevši kost i meso, uzeće sve:
olovku s grafitnim srcem na stolu, pamet i
dušu, na zidu sliku - muziku od koje soba sja,
suzu i strah, i prepun polena zrak. Potom:
mrak, mrak, mrak, mrak, mrak.

A juni je mjesec u svijetu. Ospu se kiše,
i minu. Ljubavlju gori nebo i mrljaju pisci
ruke indigom кo djeca dudom. Prepun je polena
zrak. U polenu patnja mužjaka vri.
Juni je mjesec u svijetu, i dud zri.

HRAST I KNJIGA

u ateljeu Ibrahima Ljubovića

" Ja s ljudima više nemam o čemu razgovarati."
(Andrej Rubljov)

Došao sam, miru da me učiš. Soba je
prepuna tako dragih stvari: hrast i knjiga
(ko duša i um!), sat i svijećnjak, spužva,
kocka i sehara - sve mirom miruje,
osim srca, što bije i bije, u velikom
drugom nekom srcu - srcu vaseljene.

Sve je zapravo muzika sama. Izlišna
postaje moć govora: sve počinje, i svršava,
šutnjom, iz koje će, kroz trpnju,
liti sjaj čiste blagosti. Ničeg, inače,
dobrog međ mirnim stvarima. Jer, napolju,
gladan je svijet, i ljudske su oči
bunari prastari - prazno, žeđ i tama.

Zar je to zbilja moguće!? Putevima
tako različitim, istom se cilju bližimo!
Preduboka je zamisao Tvorca. Da bih shvatio
taj svijet, iznova bih morao, stalno
i stalno, živjeti ljubav. S manje bih
zloj eda, straha i žestine, potom,
pod zvijezdom kročio, trpnju
ko mlijeko majčino kušajuć.

Komad se neba kroz prozor vidi,
i žene neke dolje, sasvim nadrealne,
eno, rublje razastiru. U sobi, odasvud,
maslačak cvate! Djevojčice naše obrasca
nadimaju, u krunice se dah dječiji sasipa
i cvijetno perje zrakom lebdi! Prah i
pelud lica nam mije, i prepuna je
soba snijega i topline!

O, hoću li išta
naučiti iz svega!? Sada je, evo, mirno
moje srce. Ali ko će, umjesto mene,
iz ove sobe izići? I čije će oči
k nebu se podić? U čijoj će to duši
iz starih knjiga glas da zvoni: "O, Bože,
pun neka je svjetla Ibrahimov grob!"?

GRGI BABIĆU, ODGOVOR NA PISMO

Evo, sad mi je pogled jasan,
i mogu reći da sam srećan.
Više nikakvih želja nemam, niti hoću.
Sve se zbiva unatoč satima punim jeze
i mjesečine, tj. klasike, unatoč satima
punim laveža u potiljku i nesna, unatoč svemu
što smišljah, noću, trljajući kremen i ognjilo,
ništa o ništa, pjesme pišući.

Pjesme? Koješta! (Al bjehu guste,
malo smiješno i malo tužno, al rušio se
strop duše u te redove, naglo i ne bez
ljubavi, bjehu guste...) Koješta, koješta,
ja sam sada srećan.

A da li je to *ono!* Kamo mrska žud
za tijelom koje, u daljini, bludi? Kamo
očaj ruke što nema kud? Kamo strah:
"Bojim se da nisam koračao po krovovima
one noći, brate"? Kamo se djela - ?
Gdje ode - ? Kud nesta - ? Šta bi - ?

Izlišne, ponovo i ponovo, izlišne riječi.
Pa ja sam, s rukom ispod glave, miran i zdrav,
dane gubio razmišljajući o Suludom, a nespremno
zadrhta srce u ruci Suludog кo srce ptičeta
u ruci dječaka. I pomrači vid, i saplete se noga
o staru lozu, što puzala je godinama mom prozoru,
stara loza, stari ispucali bol ni za čim.

i vidi čuda: svijet opisivati ni trena ne umijem,
a bijah samo ogledalo što pati
dok svijet se u njemu ogleda,
pun svijet, svijet prazan i nikakav.

Jer nisam bio srećan.

Ali lice nisam krio
i u tome bijaše mudrost moga puta
i zdravlje što me obasipa, evo, odasvud.

PONOVO, SVI SMO NA OKUPU

Marku

Evo, na vrh smo se popeli grada. Ponovo,
svi na okupu, samo njega medu nama nema.
Blizu je ponoć, čas kad izgnanih duša se
sjeća, i mrtvih. (U dolini, to ne trepću
svjetla, već duše njihove, što ostale su
s nama, da sjaj i miris šire.)

Naš brat, ovoga časa, u brdima plače. Sa
čelom u rukama, što nesreću su sabrale u grč,
on plače, ništa ne moleć. Jer, srce je njegovo
knjiga otvorena, iz koje uvijek učili smo
jedno: da ljubav i mudrost sestre su,
a očaj - tih im brat.

Pod nama, dolje, trnu svjetla. Sviće, brate.
Pokupi knjige, i dođi, kao prvi put da stižeš.
Prazan je grad. Prigradskim samo cestama
masni kačketi trbuhu grada hrle. Jutro, puno je
preblage slutnje: *sve će biti dobro, i svaka*
stvar biće dobra.

SIROTINJSKA

Sad ograbjelo je srce. Puni me strahom
zima što se bliži. Tako je nagal ovaj prelaz,
prekonoć zaspe nas snijeg, nesreća i jad. Od
čega ćemo, čovječe, živjeti? Ćumur 75, drva 30,
zimnica, kaputi, cipele, hljeb - od čega?

- Oktobarsko sunce tu je - sirotinjska majka,
preživjećemo nekako, dok djeca ne odrastu,
tetovirani mali Slaveni, dječaci nježnih prsa,
na kojim plove nepostojeće lađe, podići će
ruke, dječaci naši, i bljesnut će mišice, sa
grana će padati kruh - ne drhti, ženo moja!

- Koliko, čovječe, ljubavi i gorčine u srećnim
tvojim riječima! Pretovarene naše su duše.
Doći će dječaci, znam. I podići ruke, znam.
Al tanka je moja nada - jer život se njihov
unaprijed zbiva, s koža njihovih mladih već
nas zasipa baruta, gnoja i paleži miris.

- Jake su naše duše - u trpnji. Dušino i nije da
djela. U ovom gradu od gladi niko izdahnuo
nije. Pogledaj! u avliji, eno, i višnja plače.
Ledi se sapeta utroba njena, ali u njoj već se
mladi koprca list. I sestra joj loza mudro

neimaštinu ovu trpi. Pa tako i mi, ženo: dobrim
smo ljudima opkoljeni - nek u tom nada nam živi,
jer drukčije mudri i ne znamo biti! Ozarena
zato trpi naše siromaštvo, i plači, spokojno plači.

SIROTINJSKA, OPET

Nepravde je previše u silini s kojom
na vrata nahrupi nam zima. Na ozbiljnost,
punu bolesti i bola, uboge nas obavezuje,
i poduzetnost, kojoj nismo vični, nalaže
odveć - dok mrzne se kost i česma avlijska,
a žestok u cijevima led čami.

U nedjelji bar jednom južnjak nas
prevari slab: načas se otkrave srca,
prokapa česma (i suza u oku ženinom),
zasine ljubav zaspala. Grlimo se onda,
кo djeca prevareni, dok ne padne noć
te još jače stegne.

Mlake se od kuća odbiju duše, u krčmi
se stane. Radost - nikada dalje od doma
našeg. Cijuče sitnjež pod jorganom svijena.
Tijela nam šapuću kako još dugo trpjeti neće...
                    Pa kako da ti oprostimo, Bože?
Tebi, i zimi ovoj, godine sedamdesettreće,
svirepo tako s nama što se igra?

GENS UNA SUMUS

Sad igramo šah. Jednaka ozbiljnost na
licima, i zanos. U vitrinama, čamuju albumi
s fotografijama, uramljeni govori, isječci
iz štampe. (Godine, mahom, šezdeset i neke.)
Naša lica nad pločom, kao nad rakom otvorenom.

Očigledno tako postaje ono što činilo se
skrivenim: jedan smo rod, i jedan damar u
nama bije, i isto odjekuje soba, dok napolju
fijuče smisao kojeg prepoznajemo, od kog
bježimo, es ef šest vukući, u partiji španskoj.

Ovome gradu, vazduhu ovom, odveć žestoko
privrženi bijasmo. Tako, njemu privrženi,
iz trena u tren iznevjeravasmo sebe, svoja
majušna srca, prepuna žara, i pepela, tužnog.
To se zapravo stari, drhteći. Grad se pretvara
u ružu što gori, jednostavno, ко naši životi.

Mi igramo šah. Tu nam se, nad grobnom pločom,
bratime ljubav i užas, čudo i strah. I sve to,
začudo, biva nam tako blisko, tako jasno. Mi
grlimo se, suze gutajući, jer: jedan smo rod.

UTOPLJENICI

Za Ivana K.

Nema se, bogami, sa čime više među ljude
doći. Iscijedio sam oči. Koračam, nogu pred
nogu, i jednako mislim o onome koji je sam
odabrao Čas. O onom što stropoštao se, sa
visina, o onome što podigao je ruku.

Otvaram vrata kuće, vrata krčme otvaram -
a jednako mislim na onoga koji odlazi sam.
Kako pojmiti tajnu njegove moći? Da li je to
snaga koja iz slaboće raste? Baš ko i ovdje,
za stolom, otkuda motrim ja svijet
kroz staklo, kroz mutno, kao ispod vode.

Sporije ovdje su kretnje, a zvukovi brži
i bliži. Ušao sam, da lišim se razbora i mjere,
ali svejedno: kao da mu čujem glas! Zove li,
il odaziva se - uže dok oko vrata veže - šta
grli? Koga ostavlja, kome ide? Od čega
bježi, čemu hrli?

Čuju li taj glas lica ova okolo, podbuhla
kao kod iz vode izvađenih? Za njim mi, izvjesno,
nećemo poći, nas čekaju naši dani: mahmurluka
dani i dani pića, jalove godine, doba bez
pregnuća. Prinosim staklo usni: ja više neću
0 jadu pjevati, iscijedio sam oči. Neću pjevati.

Zatvaram za sobom vrata, koračam, nogu pred
nogu, i malko ukrivo - o njemu misleć. Razlog
zajedno, razlog za drugo - zar nisu isto?
Gdje je to mjesto sa kojeg vidi se sve, jasno
i čisto, ko lice njegovo, suštinom što zrači?

Sijačica, Gospa, kad stigne, gdje će me naći?

SARAJLIĆ SE VRAĆA U SVOJ GRAD

Tako, prolaze putovanja. Nešto malo
iskustava novih, i mnoštvo starih, potvrđeno.
Sad ponovo bližim se gradu. Stoljeća kao
da su prohujala - drhtim.

Na peronu, bezbeli, kiša. Ko povratak
neminovna. Tako svoje bližnje, vazda, grad
ovaj dočekuje. (Možda ga drukčijeg ne bi
prepoznali?!) Iz suznih žlijezda larve,
evo, već kliznule niz nos!

Čemu se to raduje duša? Nju milovao
nikad nije ovaj grad. Al udarci
kojima je hranio, samoća, strašna i plodotvorna,
znakovi bjehu li višega smisla, dok u njemu
graditi kušao sam dom?

Pod kišom, sad čeka me moj grad. U njemu dom.
U domu žena. U ženi smjerno srce bije
i spokojan diše sretni naš plod.

Koračam, кo pas umoran,
i svjetla prepun.
Svjetla.

PRAZNE SU I SLIJEPE OČI SMRTI

Spomen na Nenada Ešpeka

Još uvijek se nadam da bi mogao, odnekud,
da se pojavi Nenad, čije tijelo, mrtvo,
spustismo, onomad, u smrznutu zemlju, dok su se
ledile suze u živim ljudskim očima.

(Oči smrti, prazne su i slijepe.)

Nadam se, još, kako će ući, na ista ova vrata,
kako će sjesti, za isti ovaj sto, uz nas, кo vazda,
kao da se ništa dogodilo nije. S malo ćemo riječi,
opet, začas, podesiti svijet, prema jasnoj potrebi,
prema časnoj, ljudskoj mjeri.

(Jer prazne su i slijepe oči smrti.)

Svemu smo, oduvijek, umjeli i znali pojmiti
zakon, smisao i svrhu. Razlog, razuman,
svakojem zlu umjeli naći, u mraku njegovom,
кo slijepci, napipati put, ovud i onud, gdje iskri
siroto živo zrno dobra nemuštog.

(Slijepe su, i prazne, oči smrti.)

Nanovo neuko, sada ciči srce: ni trun smisla
ne znam udahnut u tu smrt. Zatvaram oči, da
ne vide zlo, i još se nadam: mogao bi, odnekud,
mogao bi nekako, odnekud, naići Nenad,
koga spustismo, u ledenu zemlju, onomad,
sledeni.

NESPINA

Za Ivana L.

Žalostan li je san moj
i spavanje moje jadno lije

samo tica jedna stropom
od duvara do duvara, ko mamena

hoće li ikad svanuti,
svanuti, svanuti, Bože svekoliki

nečujna tica jedna, od duvara do duvara,
kroz prazno, ovamo i tamo, tamo i ovamo

kakav to grijeh golem počinjeh
za ovu grdnu pregolemu kaznu

što poznah i vidjeh sve,
ili što ništa ni o čem, bijedan, ne znam

kako li samo ne poludi tica ova nevidljiva,
duvarom i stropom, ovamo i tamo, tamo i ovamo

tako je Učitelj naš, pred samu smrt Tijelovu,
bosonog na balkon izišao

lice u noć decembarsku,
u zvijezde smrznute zagnjurio

oni što ga dozivahu, papuče mu nazuvajuć
- kad Velji Lug u Nezuke sade -

samo su tri riječi čuli da je kazo:
strašno, strašno, strašno

da nije stidno matora kenjcu
na pod bih kleko, iza glasa vrišto

miči se više, tico nerazumna,
sklanjaj se, Nespino

dubi i dubi, u duvaru, crv,
truhne u sehari ruho djevojačko

hoće li ikad, ikad, zaikad svanut,
Bogo milostivi

avaj, avaj, avaj,
tisuć puta avaj, i opet: avaj i avaj

sretna li si, nesretnice
što kraj mene dišeš

žalostan li je, Bože, i kukavan san moj,
jadno li je i čemerno, Bože, spavanje moje

ČEGA SMO ZBIR

Ja nisam ovako, u noćima, bdijuć, zamišljao
ovu zimu. Duša se gradom spremala koračati
sama. Sad: nas je dvoje! Biva ovo blago
neko godišnje doba, ruka tek mehko drhturi
dok, kao starci, koračamo, toplinu noseć,
pomalo bivšu.

Otuda možda i nešto jeze u glasu mujezina:
koliko da podsjeti nas: traje neimaština,
i mrtvo medu nas pada srce ptice koje nas
spaja. Ljubav? Zapravo to je samo staza,
kojom koračajući, s pogledom što svijetli,
bližimo tek se putu na čijem kraju gori:
ljubav. Samo trpnjom obdareni znaju
tu tačku, taj u nebu ponor: kad put, i cilj
mu, bivaju jedno i isto. Koračajmo, koračajmo
zato dalje, drago nenadana.

Našem hodu baščaršijska kao da podsmijeva
se ralja! Tvoja je ruka, međutim, hladna,
i moje je da je grijem, ne osvrćuć se:
naprijed, gdje se komeša svijet, sita i
troma tijela, trgovine puneć i prazneć,
natrag, gdje - pogledaj! - stopio se led,
na žutoj cigli, pod našom stopom! Moje je,
ruku da ti grijem.

Prospimo, kažeš, ovoga časa, žutoga zrna
dvije šake, poštujuć smjerno običaj našega
grada. Dajem ti za pravo, po stoti put, dok
prh i leprš u ušima šumi. - Golubica ona
tamo, sitna, šćućurena, iz tvoje ruke kao
da puštena je, moju ne taknuvš. Zbilja - ti
i ja - čega smo zbir? Združene, dvije samoće - šta
čine?

Treba maštati, kažeš. Maštati, ne znači li
to: o budućim danima po sjećanju govoriti?
o šetnjama drugim i davnim, kad raka se
drukčije bližila ruci, s nešto više strepnje
čula u provjeri. Sve o tome može grad ovaj
da nam kaže, jer zacijelo: on pripada nama,
i njegova zima naših je duša godišnje doba.

Ne raduje njega to što sve na licima našim
piše. Ali - kuda se jaki od zime sklanjaju,
kad dođe? Ljubav kad sine - kamo okreću lica?
Otkako u danima tvojim boravim, sve manje znam
šta snivam, a šta se zapravo najavi zbiva...

Pored tebe ja sam naložio vatra, da ti je
hladno znajuć. Na prstima se tako, strpljiva
i blaga, prikrada ljubav, lukavo i čedno u
isti mah. Kako da, nazebla, odoli duša?

Snivajmo zato, iskusni a čisti, duše
protivrječne! Iz sjećanja neka kose nam
zasipa budući snijeg! Ljubljene nekoć,
od nas se odmiču stvari. Snivajmo zato,
tako sami i tako slični. Mnoge se još
samoće bliže, i isti dani, gusti, hermetični.

IZ DNEVNIKA, 02.10.1987.

Plašim se: skončaću na užetu.
Nije ih malo skončalo tako, u svijetu
i tu, tik pokraj nas.

Dugi dani, duge noći, duge godine.
Bez hljeba ljubavi, bez vode ljubavi,
bez zraka ljubavi. Bez ljubavi.

Nije to, jamačno, razuma govor ni glas,
nit ičemu, zacijelo, ni pomoć nit spas. Al
sklopim li oči - vidim: skončaću na omči.

Koliko samo ni o čem ništa nisam znao:
od iskona davao odnio je šalu! Sav, evo,
drhtim: skončaću na vješalu.

Što duša ne uzmože,
što nikad srce nije smjelo -
samo hoće da oposli tijelo.

Bez svjetla ljubavi. Bez hljeba, bez vode,
bez zraka. Tek jedan korak ubavi:
u mrak, iz mraka.

SLIJEPAC PJEVA SVOME GRADU (1975- 1985)

SLIJEPAC PJEVA SVOME GRADU

Minula je kiša. Sad iz kanala, sa tavana
i ispod podova trošnih kuća u predgrađu
bije smrad mišjih lešina. Koračam, ne tražeć
naročit smisao u tom: slijepac sam, i dato mi je
da vidim samo ono što dragi ne vide. Tako
biva nadoknađena moja neimaština: prepoznajem,
u južnom vjetra što me dotiče, glasove onih
koji su napustili ovaj grad. Kao da plaču.
U blizini, evo, miriše lipa. Znam: blizu je
most, i drukčije će po njemu zvoniti korak
i štap, sa više svjetla u zvuku. Zatim tu,
pored moga uha, u trenu se sparuju dvije muhe.
Ponovo će žega. Obilaze me tijela, vraća,
s mirisom postelje, s mirisom pohote. Koračam,
govoreći s Bogom, kao da i sam uza me korača:
"Zar iko od mene bolje poznaje ovaj grad?
Od mene, Bože, kome si dao da nikad ne vidi
onu koju ljubi?"

GOVORI SARAJEVO:
JA OSTRVO SAM, U SRCU SVIJETA

Golem je svijet, plove kontinenti
i nesreća se ziba posvuda, ali ovo je
drugo: jednako miriše šuma na sjeveru i
šuma na jugu, i miris taj ne liči ni na što
što čovjek već je čuo, vidio, dotako rukom.
Uzalud nozdrve se šire (da tako zametku
utroba majčina ne miriše?) - to miris je
Ničeg, što istim glasom plače i pjeva -
jer ljubav i nesreća jednako ovdje imaju
lice, i sve je isto. Na kapijama, stražari
što obuzima ih jeza, stražari što
sanjaju stojeći (Let, mehko nepostojeće
krilo!) - al isti prenuće ih glas:
" Sarajevo!spržila te munja!"-To mene
opet neko upomoć zove. Očajnik i mudrac,
dijete, protuha i hulja - pred mojim
licem izmireni: sve je jedno, i sve je
isto ovdje. Ja ostrvo sam, u srcu svijeta,
do mene ništa ne dopire, samo troma
krv njegova, samo jeza što pluta nad svim.
Tišina, i ništa uokolo.

POSLANICA DUBROVAČKOM PRIJATELJU

U ime otca i sina i svetoga duha, duša
je često bivala spremna pisati povijest ovog
napora, istoriju bolesti koja kazuje više
nego zdravlje, jer - pozvana ili ne -
nije se libila, samo joj je snage nedostajalo,
u dobroj namjeri, u mira i povjerenju. Ali,
nije se kaljalo ime: *Ja, ban bos 'nski Kulin,*
prisezaju tebje, kneže Krvašu, i vsjem građam
dubrovčam, pravi prijatelj biti vam, od sele
i dovjeka. Kako izreći to? Nad papirom, kao
nad rakom, s mladim mrtvim karanfilom u
zapučku, potpuno otvoren svemu: zviždi besmisao
uokolo, ja učim se primati ga jednako kao
mlad južnjak s mora, kad preko Ivana, od
Raguze, od Drijeva i Narone, od Kule
Norinske kad krene, uz Neretvu, uz zeleni mir
bogova, spokoj umrlih. Po sobi, međutim,
plove cirasi, pepeljare pune smrti, nadohvat
rake koja priseže: *I prav goj držati s vami*
i pravu vjeru - dokole s 'm živ. Ali ovo
stoljeće nije dvanaesto, i nije to više isti
onaj dah što krenuo je, od Raguze, preko
Neretve, jegulje mameć bliže ogledalu vode -
to sjena je njegova, ovdje, med brdima, preko
Sedla dok stigne. No sada, polahko, nadolazi

snaga, u pravoj mjeri (ne odveć, jer tada sama bi sebe jela), u pravoj mjeri, kažem, nadolazi snaga i bliži se govor: *Vsi Dubrovčane, kire hode po mojemu vladaniju, trgujuće godje si kto hoće krjevati, godje si kto mine, pravov vjerov držati je, bez vsakoje zledi — razvje što mi ko da svojov voljov poklon.*

Spremni smo, dakle, duša i ja, trošiti vrijeme i papir, govorom nesputanim, što živu sliku svijeta kazuje, shvaćenu ne umom, ne jednostavno takozvanom dušom, nego višim čulima, kao noć sama: čulnom sintezom. *Ida im ne bude od mojih č'stnikov sile:* neka to bude sloboda, govor kome nećemo, nazor, tražiti svrhu, nego način ljudski u svemu, i prirodan rast znanja i vrline. *I dokole u mne budu — dati im s'vjet i pomoć, kakore i sebje, kolikore može, bez vsega zloga primisla.* Neka to i ne bude, konačno, govor, već svjetiljka sama od riječi, baš ко svjetlilo ono na čelu čovjeka sred rudokopa, u koji, evo, stupam. *Tako mi, Bože, pomagaj, i sije sveto jevanđelje.*

RASVJETLJAVANJE SLUČAJA IZ 1641.

Godine i knjige, godine i knjige!
Ima u njima jedno vrijeme, odmah poslije
velikog požara, onog drugog, a prije one manje
kuge, uoči zemljotresa skoro, u kome se, vele
historici, ništa pomena vrijedno zbivalo nije.
Od onoga što, ipak, jeste - jer: živjeli su
ljudi, i zbivalo se štošta - kažu: *ponajvažnija*
je jedna kaznena stvar, iz godine 1641, zbog
ubijstva jednog muslimana, u bašči neke Vujane,
kćeri Selakove, na Varoši. Ovdje moramo stati.

Mora da je bila jesen, oli pramaljeće, mora da
je puhalo jugo, mora da su, odonud, preko leda
Trebevića, valjali se oblaci, brzi oblaci, teški
oblaci, s puno smisla protivrječnog. Pod
mušepkom,
vruća daha, šaputao je mladac, i Vujana smiješila
se, mrven, koliko niska zubića bijelih
da se vidi, a glas joj da ne čuje se. Tako je
upravo nekako moralo biti. Tad Vujana čula je,
vidjela, u lišću kako sja kreč, i vrišti bijelo
lice ljubomore, grč zatim, sječivo i muk! Ništa
se, potom, po svemu sudeć, nije čulo. Vujana tad
pregrizla je prste i usnu, i trgla se, netom,
jer - odozdol - sad čula se svirka, zurle i

timpani! S pjesmom, stizali su neki dragi momci!
Pošto se nije tačno znalo ko je ubijca, po ondašnjem pravnom shvaćanju odgovorna je bila cijela mahala, gdje se dogodilo ubijstvo. I bili su pozvani na odgovornost svi stanovnici Varoši, sami pravoslavni hrišćani, njih više od 21, da plate krv. No pošto rodbina ubijenoga nije sa svoje strane tražila krvi, stvar je legla.

I tome se nema šta dodati. Bijaše to onomad
kad tamo se negdje, taj om, spremala vojna, nova
vojna, s istim starim rđavim oružjem, nova vojna,
opet i opet. - Ali, sad nej se! To je draga
dugačka priča. Na ovaj slučaj mi stavljamo tačku.

Na ovaj slučaj mi stavljamo tačku
ali u istom času, otuda, iz godina, iz knjiga,
kao da snop nekog svjetla, majušnog svjetla -
ali svjetla neosporno! - lica naša ozračuje,
i, začudo, ovo kao da i bijaše o tome svjetlu
govor! Aj, godine i knjige, godine i knjige!

KOZMA ASTROLOG TUMAČI NEBESKE ZNAKE GOSPODARU SVOME PRINCU EUGENU SA VOJSKOM

Bogami teška srca, ali moram ti priznat,
gospodaru moj: moje je znanje sve manje
što dulje iz domaje izbivamo. I nebo je
drukčije ovdje. Jasan raspored mi je zvijezda,
al čudesan, na ovom mjestu i u ovo doba.
I nebeska magla u sumrak kao da drukčije
zemlji se bliži, nekako sve mi je čudno.
Pogledaj, eno, gore: ona je zvijezda
što trepti uvijek svrhovit značila pohod,
obilat plijen i domu povratak sretan. I
po njojzi sudeć ni ovog puta drukčije
neće biti. Al kazuje još mi nešto, što
prije nije: *Lako ćemo ući u taj grad,*
al iz njega izići - teško. Možda bi mudrije
bilo ovako samo s brda ga gledat, ne
prilazit bliže. U zvijezdama vidim tu sliku:
gori grad, i gore u gradu srca tvojih vojnika.
Nešto se sasvim nejasno zbiva.

- Al staja

to pričam? Zar već ne rekoh: što dulje
iz domaje izbivam, moje je znanje zbilja
sve manje. Krenimo zato, i to čudo da vidimo

BAŠESKIJA

Jutros je, usred ljeta, snijeg pao, težak
i mokar. Plaču zaprepaštene bašte. Bilježim to
i šutim, jer svikao sam na čuda. Vidim, kroz okna
dućanska, zabrinuta prolaze lica, i nijema. Kamo
će stići, Bože, Koji sve znaš? Ne hulim, samoću
sam ovu primio ko dar, ne kaznu, ko premoć,
nipošto
užas. Stići će, znam, odjutra, ljudi neki. Morao
je i noćas neko umrijeti. Duša je moja spremna, ko
kalem i papir predamnom. Šutnja i čama. Koga Si,
noćas, otrgnuo gradu? Čije ćemo ime pominjati
jutrom, uz duhan i kahvu, narednih dana? Treba
biti mudar, neka se strava čekanja na licu
ne očituje. Jer, dugo je trebalo dok shvatih:
ovo je grad u kom sve bolesti zarazne su. Širi se
ljubav ko žutica i kuga. I mržnja se jednako koti.
Nisam li, možda, odviše sam? Nije to dobro,
toliko sam svikao na samoću. Mislim li pravo,
Bože?
Tako je nekoć (i to stoji zapisano), crvena
kiša lila ponad grada, pometnja i strah rasli
ko korov. A malo je zdravih u gradu duša. I pravo
je što je tako. Jer, bolest otkuda - jasno mi je,
al otkuda zdravije? Je li, Bože, zbilja,
otkuda zdravlje? Pitaju li to ovi ljudi oko mene

(što isto ih primam, znajući da ni dva nisu ista, ni pred Tvojim,, ni pred mojim licem), pitaju li? I znaju li da ih motrim? Kako bi im samo srca uzdrhtala ove redove da vide! Griješim li prema sebi, tek tada sam drugima prav. Prema njima griješim li, pravdu prema sebi ispunjam. Šta je onda istina, reci mi, Bože moj? Moli Te skromni Mula-Mustafa, što druge želje nema već tiho da bude, i još tiše ode, kad dođe čas.

DERNEK U SARAJEVU, SJESENI 1769.

Aliji, a prema Vladislavu Skariću

Ima tome poprilično, kako se već nikome
pod bajrak više ne ide. Daleko je Beč, daleko
je Rusija, daleko im crna kuća bila! Ali se,
podmoranje, skrpila nekako hiljadica naših,
s konopca i koca, sve sam hrsuz, sve go uhljup!
Ono će - posralo košulju! - na Moskova da udara! ?

Kad, šta će ti bit, odozgar, sve same plahe
vijesti! Uzeli Hoćin, tuku Rusa hametice, samo
što Moskva nije pala! Izdade zapovijest vlast
da se veselje čini! A muke ti nas na besposlicu
navratiti! Nismo, doduše zatvarali dućane, uputa
je glasila: svečano i radno. Gruhnuše s Tabija
topovi, u gradu se obrete, ko da iz zemlje izniče,
hejbet svakojaka svijeta.

Nakav iz Misira - grdne je pare narodu uzo! -
dovuče ticu: ni kokoš ni krava, dugonogo,
dugovrato,
ne leti, al što potrčat može - da Bog sačuva
i sakloni! Drugi opet, onu zvjerku, majamuna,
hajvan кo insan - tobe jarabum, tobe estagfirulah!
Stvori se odnekud i Ciganin Smoljan, što ljudima

kamen iz bešike vadi, i onaj Bećo što očima bendija.

Gruhaju topovi s Tabija, šenluči muško, šenluči žensko, šenluči staro i mlado, prižmirila vlast na svako svoje oko: hudovičke birtije proradile, bećarnice - pune ženska svijeta! Mogo je namah pametan da zna: ovo na dobro izijti ne more! Ali, kad je dernek - nek i hala gori!

Počeše, u neka doba, odozgar da pristižu naši: koji bez ruke, koji bez noga, koji bez oka, koji bez uha, i dvojica - bez pameti. Al kazuju bistro: Kakve pobjede, kakvi bakarači!? Sve vam je to neko izmislio! Ako Dunav smrzne - eto Rusa u Stambolu. - Raspisa se dernek. Đe si bio - niđe, šta si radio - ništa.

Trže se prikunjala vlast, progleda na svako oko, posvuda razape uši, pokažanjava šegrte i kalfe, pozatvara birtije i kahve, hudovicama grdne globe odreza, a narodu, po muškoj glavi kućnoj - porez ratne štete. (Uvelo se tako u običaj bilo: dodaj, doprinesi, kad državi prigusti!)

Bilo pa prošlo, sad ga jebaji.
Al kako nam je to sijelo prisjelo, otkako nam na nos iziđe taj dernek - malo se kome više i na sijela i derneke, kamoli u bitke i pod bajrake ide. Daleko im crna kuća bila!

MEZAR SEDMERO BRAĆE
(1878-1978)

Trinaest je tisuća nevoljnih vojnika
tuklo u vrata ovoga grada. Koliko je
minulo dana u stotini minulih godina?
Tako već dugo na ovom mjestu nesretnik
sriče svoj jad. Poželjeti samo treba
nešto sasvim čisto. Jednostavnije od
života, i makar malko mudrije od smrti.

Bogomolje bjehu utvrdama, minareta -
puškarnice. Sada je ovo naša Fontana
di Trevi. Sa sedam prozora, sa sedam
otvora, gdje sve je rukom prostog majstora
sačinjeno. Nešto sitnoga novca treba, nešto
muke, nešto malo nadanja i vjere. I tih
glas, ispod sedam mušebaka suhih.

U smrti su se, ovdje, braća po rođenju
zbratimila. I to je naša Fontana di Trevi.
Naši su nevini, uglavnom, mrtvi, ali su
tim življe naše želje: da se čedo ne
razboli, da se dragi vrati, da mine
krilata ova nesreća nad glavom,
da nas zaobiđu vojske stoimene.

Nešto sitnog novca treba, nešto muke. I treba se uza zid skloniti, dok dženaza prođe. Šuteći treba ispratiti okom to tijelo što preko ljudskih ruku i ramena putuje, to tijelo što imalo je ime, i imena neka šaputalo noću. Jer, svaka je smrt - prirodna smrt, kad doba mine, i godine se slegnu.

I DRUGI SU PJEVALI O GRADU

I drugi su pjevali o gradu: prolaznici,
u čudu zastali, pred mnoštvom slika protivrječnih
a tako u skladu međusobnom, i tako u skladu
sa okom što ih zbraja. - Al niko nije
patio pritom, i plako.

I drugi su pjevali o gradu: gosti učeni
iz svijeta, u čijem je uhu odjekivao još
Pucanj: Oh, mein liebe Gott, taj Bosna,
taj barbari, taj metež i smrad. - Taj zacijelo
patio pritom nije i plako.

I drugi su pjevali o gradu: prolaznici,
u čudu zastali, gosti učeni iz svijeta,
došljaci zatim, došljaci naši, oprezni i
mudri, gospodčići nagli ljubavi spore, a
govora književnoga sasvim.

Srce - grade!
I drugi su pjevali o tebi, al niko
patio nije pritom, i plako, srebrenu
dušu tvoju ko mladu ranu tičuć!

MUSTAFA KRILAŠ DAJE IZJAVU O SLUŽBI KOD GROFA LAVA NIKOLAJEVIČA TOLSTOJA

Odveo me jedan Belgijanac, rudar, u svoju
domovinu. Potom sam krenuo sam, sve do Odese;
tu me, u jednoj kafani, našao marinski oficir
Pjotr Mihajlovič, grofov zet, i uzeo u službu.

Tolstoj je pitao: "Koliku, Mustafa, platu tražiš?"
Stan, hrana i odijelo. Onda se čudio:
"Treba, Mustafa, da imaš novaca. Doći će
uskoro vrijeme kada će novac vladati svijetom.
Ko bude imao više novaca, biće ugledniji, i
više će ga poštovati." Deset rubalja mi odredio.

Isprva mi izgledao čudan. Nosio se seoski,
malo govorio, orao je i kopao, i sam uređivao
svoju sobu. Nikada nije pušio, ali je votke
dosta pio. Noću, dok je pisao, ponekad sam
prilazio ključaonici i virio. Sjedio je za
stolom, pio votku, i pisao, ili dugo gledao
u goli zid. Ujutro je boca bila prazna.

Često sam mu govorio: Podrežite obrve, grofe, smetaju vam kod pisanja. Nije htio. Neprestano ih je gladio, kvasio vodom, a noću, kad nije imao vode pri ruci, i votkom.

Životinje? Mnogo je volio. Držao je konje, krave, ovce, a u kući imao uvijek četiri-pet mačaka. Govorio mi je: Onaj ko voli životinje, dobar je čovjek. I jeste, Tolstoj je bio vrlo dobar čovjek.

Ne znam. Ja vjerujem u kismet. Vjerujem u višu silu koja određuje naše puteve. Ja vjerujem u tu moć, jer ne sumnjam: ona me je, pedeset godina, i više, vodila na dugom, izukrštanom putu: Sarajevo, Belgija, Carigrad, Egipat, Japan, Odesa, Jasna Poljana, Petrograd, Teheran, Bombaj, Atina...

Kako smo se rastali? Devetstoprve, išao Tolstoj na Krim, zdravlje da vrati. Ja, svojim putem. A on mi veli: Idi, Mustafa, idi, i sretno! Ali znaj, svako je sutra gore od danas.

RECITAL NA KRANJČEVIĆEVOM GROBU, OKTOBRA ŠEZDESETOSME, O ŠEZDESETOGODIŠNnCI PJESNIKOVE SMRTI

> "Sinoćnji recital poezije mladih sarajevskih pjesnika, članova kluba pisaca "Tribina 08" na grobu Silvija Strahimira Kranjčevića predstavlja u svakom slučaju pažnje vrijedan pokušaj originalnijeg interpretiranja poezije. Kišovito vrijeme koje je uslovilo i relativno slabu posjetu (bilo je nešto oko 50 slušalaca) nadjačao je glas mladosti i poezije..."
> (V.S.: "Na grobu pjesnika", *"Oslobođenje",* 29.10.1968.)

Ako se dobro sjećam, svi bili smo svojta.
Petnaestak nas, od svakoga roda. Bijaše zapravo
dobro ona kiša došla. Tako smo s pouzdanjem
mogli saznat кo pripada nama, koji pripadamo
tebi, koji zemlji pripadaš, sasvim napokon
puneć taj prostor, od tebe širi.

Ako je vjerovati pamćenju, u tišini, mi
zborimo samo glasne ideje, unatoč tvojoj
misli i blizini. Kako o domovini drukčije
pjevati? Otuda, od ciglane, zatutnjao je

kamion. Tako i stoljeće ututanj minu, a san tvoj i danas posvuda sanja čovjek. Iza plačnih, iza spuštenih trepavica.

Ako me sjećanje ne vara, stazom kroz groblje promicao je Isus, iz treće smjene, sa tvrdim kruhom pod pazuhom tvrdim. Ni osvrnuo se nije, a o njemu bijaše riječ. Mi svejedno zborismo dalje: kakvu ono istinu o pravdi htjedosmo reći? Petnaestak nas, od svakog roda. Bližnji i svojta.

Ako još pamtim, jer teče čovjek, neke su ružne godine, potom, prošle. Tvoj život, svijetli tvoj trenutak, ne pamti takve dane. - Neke su ružne, velim, godine prošle, i danas: ja više o mrtvima mislim, nego o živim. Bliži su meni mrtvi, oni su moji bližnji, to je moja svojta.

Ako me pamćenje još dobro služi, ako ovo srce još uvijek dobro misli: ne prestade kiša, nego silnije, sve silnije, po nama se stušti. Sada već shvatamo taj jezik nemušti. Sami, Silvije, sami. I pokisli.

TIN U SARAJEVU

u kafani " Kod Sameka", između tvornice piva i Crkve svetog Ante, pijucka crno vino, čita dnevnu štampu. Potom je noć, 4/5 marta, tridesetprve.

> "Treba uzeti batinu i vucibatine najuriti iz sredine, koji hoće da budu čak i literati i mislioci, a duša im je crnja od njihove vanjštine, jezik poganiji od onih što spavaju po Rimu i Napulju po kanalima i u podzemlju. Ovakva klasa ljudi spada u popravilišta i na robiju, pa ne smiju da se zovu boemima, kulturnima, nego apašima."
> (Dr Ambroz Dražić, advokat, u tekstu "Sarajevo i njegovi boemi", *" Večernja pošta ",* Sarajevo 4.3.1931.)

Ja nikada neću shvatiti ovaj grad.
Što mi se bližim čini, i što mu sve bližim
bivam, sve to više narasta tajanstvo u magli
i od mene sve je dalje ime i riječ za ovu
neznan živopisnu. Svijet kojem pripadam -
ne pripada meni. Ali mi hrani pradavnu
težnju, za zdravijem lijepim i sretnom
vedrinom. Po tome, jesmo neki rod: baš

tako, i on je sam, i jedan, na samoj medi
među svjetovima. A biti sam, pa zar to
nije: u jednom trenu, u istome času, biti
sa svima, sa svime!? Dok sebi pripadam.
Čemu onda sticati taj mučni nauk:
uzvraćati udarac? Prekratki su ljudski
dani i preteške noći čovjekove. Nad glavom,
evo, već zvoni neka pozna ura. Treba dopiti
ovo vino, treba prezreti dvostruki ovaj
dug. Ovog će časa, brate sveti Ante, opet
da se javi onaj stari poriv: postelja i Jug,
postelja i Jug, postelja i Jug!

BELEDIJA, ČETRDESETPETA, ŠESTI DAN APRILA

Sad drhte, u tamnicama, moji bližnji.
Sa padina grada, na rešetku i gvožđe,
sručuje se svjetlost. Pjevaju sužnji
u okno nad glavom upiruć oko. Smij se,
svirepo nebo, dok škripi kapija, cijuče
lanac, i svjetske se prazne hapsane.

Preživjelom ovom rukom, što grijala je
kost, mrzlu i truhlu, sada valja prekriti
oči: kesten i lipa, prekonoć, procvaše
lešom! Sarajevo, bajko puna mrtvih!
Krvava usna ljubavi, hoće li moći, na pragu
doma, zboriti nježnost - ikada više?

PARTIZANSKO GROBLJE

Prošetaćemo malo izvan grada, neka se
odmori duša. Tako se jasno misli u šetnji
i čini se: sad vidimo stvari onakvima kakve
jesu: ovo je aleja, ovo po nama sipaju
zelene košulje kestenja, mladi i nježni
guguču okolo zaljubljenici. Ovo je dan, ovo
se svjetlost mudro prelama u lišću, u mermeru
iznad ceste, po groblju u kom i mi pomalo
počivamo. Možeš li - kaži - sestrice mila,
zamisliti sebe, u tuđoj uspomeni? Kiša je
sprala slovo, ali prisloni uho: huji i
huji podzemna duša vode, to zemlja rastače
kost, i tako se (s pravom?) odvija povijest
i sklad: djelić s nama, čas i tren s nama,
potom: bez nas, bez nas i bez nas. A diše
i dalje planet, i dalje rastu dječije oči,
i dalje prska jabuka u poljupcu djevojčice
i prolijeće nad glavom ptica. - Jadikovci
ovdje nije mjesto, kuknjavi ovo nije čas
ni vrijeme. Mrtvi su tu samo da našoj patnji
daju mjeru. Razidimo se zato, sporo, kao
poslije gozbe, slavenske sasvim gozbe u
groblju, opijena duha. Neka korača kost,
neka korača meso! Knjige su, sestro,
otvorene, istorija se, sestrice, piše,

otvorenje Martyrologium, još samo da se sjetimo naših imena, da ih ne zaboravimo, nikada više, nikada više.

SMRT U VENEDIKU

Uz Mešin odlazak

Nisam znao da je bio toliko nesretan.

Ko se još od nas spremao nije da jednom
zanavijek napusti ovaj grad? Neka je, zato,
mir njegovoj namučenoj duši. I moja je, sirota,
svoj siroti skupljala prtljag, da krene, i dizala
ruku, da mahne: zbogom. U kratkim časovima
snage,
u dugim i sporim danima slaboće: Venedik, aj,
Venedik! U njemu će, kuku i lele, u zemlji
tuždi, tek počet da radi naš otrov, ovdje
ispijen, na baštini svoji.

Recite, ljudi, kakav je bio ovaj mejt!
Praštate li mu za sve što je učinio? Jamčite
li za njega pred Bogom?

Bio je dobar ovaj mejt. Praštamo mu za sve
što je učinio, jamčimo za njega pred Bogom.

Što takvih osta, na prste se jedne ruke
dade izbrojat. Zar se više nije umorila smrt?
Hoće li bar tren jedan da stane, da predahne?
Živi ništa ne znaju. Teški su katanci na srca
njihova stavljeni. Zaludna je zato ova moja
molitva za mrtve. Ja čujem, samo mi se kaže:
govori ti molitvu za žive, njima je teže.
Jer život je besmisao, kao i smrt.

Sarajevo, jula 1982.

STARAC SA ULICE JANG

Gordanu Novaku

Na glavnoj cesti, u samom srcu grada,
za općinskim kamenim stolom, šahira starac -
ruski emigrant. Šahira ruski: sa mnogo
žrtava, s nogu i uz piće, za ciglo
jedan kanadski dolar.

Skakuću vjeverice travnjacima Toronta,
gnijezdi se na semaforu galeb, kolona zastade
automobila - da pseto cestu prede. Tu, izgleda,
nema posla za Vojsku Spasa, svemu se znade
doba, mjesto i način, sve ovdje zna za što
i od čega živi.

Tako je i on dao, na džemperu da mu se
ispiše firma, u engleskom jeziku i pismu:
Gambiraj ili umri! -1 zastaje šareni narod:
radi radnja. - Počesto, međutim, umije kiša,
i hoće, da mu zatvori dućan. Pod strehom,
u bradu, na ruskom tad mrmlja psovke, taj
starac što dao je da mu se ime, i svojstvo,
na tijelu ispisu.

U samom srcu grada, na pločniku ulice Jang,
umire starac - ruski emigrant. Umire ruski:
sa žrtvom na umu, s nogu, uz piće i uz šah.

Ne mogu, evo, pod strehom, u njegovu dušu ući.
Meni se ide kući. Meni se ide kući.

Toronto, septembra 1982.

ONI ŠTO PRELAZE

Sarajevskim Sefardima

Najprije je prolazilo vrijeme.
Potom smo prelazili most i cestu, kod
benzinske pumpe, i tu je, u skladu sa
razumom, bilo ispisano *zabranjeno pušenje,*
zatim smo ponovo prelazili cestu, podno
Trebevića, kolebljiva hoda, u strahu
od mijene, pljuska nenadanog.

Mrtvi zrak. Kamen i zmija.
Sieden hlorofil Toleda.
Espanoles sin patria.

Potom je prolazilo vrijeme. Jedni smo
drugima gledali u lica, zbrajajući, po
hiljaditi put. Kako iščupati srce ove
tuge? Jedan je nedostajao: Jahve će
ponovo biti sam.

ombre prejado y entelegente,
lavrador publico dija i tarde...

Onda je prolazilo vrijeme. Penjasmo se, stubištem, ne brojeć stepenice, do kamene kocke (tu počiva onaj što nam nedostaje?) - *Jasenovac, Gradiška, Đakovo, Jadovno, Loborgrad, Aušvic, Bergen-Belzen, m i r.*

Clara, no lloras hija mia,
No temes la fosa fria.

A vrijeme je i dalje teklo. Dolje se sada sunčala dona Klara, u badekostimu, s nemarom rasutim oko glave: die Sonnenbrille, "Elle", tamo cigarete, feuerzeug, zvučna kutijica iz Japana. Srce je prestalo da kuca.

Muy presto fe perdimos
caro padre amoroso
yece con nuesta madre
en eterno reposo.

Svijet je ovaj baklja, s oba kraja zapaljena. *Tako smo sami - živi i mrtvi - uvijek isto.* Plače li Elohim? Cvili li Adonaj? Ovdje već dugo ne kosi niko travu ni korov. Sama lipa cvate i orah sam zri. Čista je i nevina zemlja.

Madre que non conoce otra justicia
que el perdon ni mas ley que amor.

Spavajte, vi što ste prešli i posljednji
put. Spavajte, vrijeme će proći. Spavajte,
vremena više neće biti. Spavajte, ničega
neće biti i biće kao da ničega nikada nije
ni bilo. Spavajte, nebo nema uspomena. Ima
Ništa, ima crna rupa. Ništa Što Se Ulijeva
U Crnu Rupu
Koja
Raste

TRI PJESME

ŠETNJA SA STEVANOM

Da krenemo onda u konačnu ovu šetnju, brate
Stevane. Zar nismo već kazali sve - govoreć
jezikom u kom stanuje božansko, i miriše
lipa, slavenska sasvim, a pomalo leđna -
zar nismo već kazali sve, nije li već prozvana
bila svaka stvar, pomena vrijedna?

Da krenemo u izlišnu ovu šetnju, Stevane
brate. Još jednom nam valja obići grad, i
svesti, na koncu, račun: zbog čeg se traćilo
vrijeme, na što se trošila snaga, i čemu
mrčio papir? Nije zar: u ime strofe, i stiha,
i presvijetle pjesme?

Da krenemo u žalosnu ovu šetnju, Stevane moj.
Nek bljesne munja minulih godina! Način
ljudski u svemu, jesmo li našli? Vrlina i
znanje, jesu li uporedo rasli? Govor svekoliki
bijaše li nužna svjetiljka od riječi, svjetlost
na čelu - kako smo željeli da bude?

Da krenemo, brate, ponovo istim putem. Al
najprije: zaboraviti treba oholo ono lijepo
kazivanje, nipošto birati riječi, već pustit
s lanca pseto govora, nek laje i sikće, utrobom
izvinutom. Nipošto reći: *kao,* jer neuporedive
su stvari, i ništa ničemu nije nalik.

Istim ćemo krenuti putem, i ponovo iste
gledati stvari, ali iz drugoga sada ugla -
iz općeg ugla, i pod dragim svjetlom, pod
svjetlom apsolutnim. Iste ćemo one žene
gledat, kako nose svoja tijela, i nikad ne
znaju, nikad, šta uzimaju, dok nam se daju.
Nešto nam više grubosti treba, po koži lirike
- bič činjenice!

Jer hoću, anđele, da pokažem ti Noć. Mjesta
gdje skuplja se ološ, neopjevan još. (Pesnici, eno,
regulišu nišanske sprave, na mjesečinu naslonjeni,
u beskrajnom polju manevara izlišnih!) Da
pokažem, hoću, taj život, stvarniji od ovog
uz stihove (sa placebom, iz dana u dan), harmoniju
alkohola, noćne teto važe, javna kupatila,
kuhinje narodne!

Posvuda, ljudi u poslu, ljudi na djelu, oporba,
pogodba, mudrost popuštanja, koristan vjetar,
iz trbuha i sa mora! Pa kome je, ikada, trebala
naša patnja anahrona! Tu, gdje nekada hapsana
je bila - trgovište, gužva: u ljeto - bostan,
zimus - kupus, između - zelen, paprika i peršun.
Cvate trgovina, zri retorika, u naglom usponu
igre na sreću!

Tamo je Pobjednik podigao hram, od pobjeda
silnih da iskupi dušu. Tu možemo stati, tu čuti
možemo kako nam raste kosa, kako niču nokti, kako
truhnu zubi, kako sjajno radi prijemni aparat,
za posmrtnu obradu skupljajuć podatke! Avaj,
kud nestade moj leteći ćilim puberteta?

Ja sada vidim samo stvarnost: granice moga
tijela su i granice moga duha! Je li to kazna
za dvostruki moj ateizam? Neka i jeste, ali ja
za sobom ostavljam kost, ja *ključnu* za
sobom ostavljam *kost,* i po njoj biće
rekonstruisano biće ove nesreće!

Čitači budući naši tako će pronać zvučnu onu
tačku, kad most se ruši, kad sve se ruši, u
utrobu svoju, u suštinu. I onaj koji ovo piše,
u golo će da se pretvori stablo, u zimsko stablo
golo, koje raste iz betona, s lišćem od jauka,
s granama od krika!

Ulicom prolazi, eno, vojnička majka, Šuhra
Milosnica. Travnjaci, mirno! - Nas, međutim,
čekaju poslovi, javna djelatnost što ne trpi
odlaganja, književne večeri, humor i satira:
Kuda sa konjima? U sonet, u sonet, u kola
pod bič! Kuda sa ovcama? U sonet, u sonet,
u klanicu pod nož! Kuda sa ljudima? U rime,
u drame, u rov i u grob!

Ovdje je truhnuo bidermajer, tamo krepavala
Evropa: tuga i leš prekriven zastavom:
liberte, egalite, fraternite, to jest: mladost,
siromaštvo, dobro raspoloženje! Pogledaj tamo:
životna radost u propnju stenje, onamo, vidi:
pognute
glave, crnijarboli, bandi era bianca, bandierabianca!

Pa gdje nam je barka? Ovamo čamac! Dodaji
lavor, priteži uže, zaveži! - Zar nismo, već
davno, kazali sve, što trebalo je reći?

Duh Sidranov, eno, lebdi nad Miljackom!

DISPUT O BOGU

Rekoše, onomad, ozbiljni ljudi neki:
nema Boga. Tajac nasta, tisuću hiljada

budućih godina što ni jedna ne potraj a
ni tren jedan duže od trena. Ali se čula

u tome tajcu, odnekud, neka, kao, svirka,
i od nje - ništa se drugo nije čulo!

Tek jedan što imao je jako uho - osnovno
dakle čulo - pod prisegom reče, dok mu je

lice treptalo od smijeha, da čuo je, u tome
tajcu, i u toj svirci, šapat jedan posvemu

čovjekov, samo što odjekivao je, kao da stiže
ne iz ljudskog grla - već iz Božijeg mijeha!

Vidi bogati! Da nema Boga?
Sve sam mogao misliti i sniti

al' takvo mi štogod nikada u san
niti na um ne bi palo!

O tome se, pobogu, i dosad ponešto znalo!
Ako već utvrđujemo Božije brojno stanje

nije nam, zaista, neophodno naročito znanje.
Ako se uopće tako govoriti može i smije,

postoje o tome, i kruže, bar dvije valjane
verzije: jedna, da bogova ima taman koliko

i ljudi, ni jedan jedini ni više ni manje,
i druga, što u stvar unosi nešto više reda,

da bogova imaju dvojica: Onaj što daje, i
što Ga ima, i onaj što ga nema, i što ne da.

Kako se vidi - nismo, zar, u zraku zidali
kule? - postoje dvije verzije, i nijedna

ne kreće od nule!

Ne misliš valjda je Bog taj što ti
- koje već stoljeće? - umjesto svijeće

prodaje rog? Mada se, kao, vidi, njega
jamačno nema. To je onaj koji ne zna, koji neće

da se javi, ni u snu, kamo li najavi. To je
onaj što tetura, i crkava, po ledinama između

crkava. (Njih da uzrazlikuješ, jednu od druge,
svejedno da li iznutra ili spolja, golemo bi

protraćio vrijeme, i posebna bi trebala ti volja.)
Njega, dakle, nema. Ne traži mu stana ni

krova (na kojem nema dimnjaka ni dima!), od njega
diži ruke, кo i od svega što je shvatljivo. Ako si

već krenuo da tražiš Onog što Ga ima - osvrni se,
tu je: u svemu što je neuhvatljivo.

U grdnu nas je nevolju stih potonji gurnuo!
Ipak se, dakle, mora poći od onog što uhvatljivo

je i sigurno. U početku, naravno, bijaše riječ.
Brda se tek pribirala, raspoređivale vode, dugo se

potom kolebala flora, fauna još duže! Svjedoka
nema,
ali ima priča, kako se odasvud i posvuda razastirala

svirka. Svirac njen jasno je znao zašto ju je na svijet
dao: odluči se bilje, prhnuše tice, riknu zvjerad!

(Ako baš i nije dokaz, to obilje biljno ne
uzeti u obzir - bilo bi krajnje neozbiljno. Ribe,

zvjerad i tice, dajemo, eto, pride.) Nebesa su -
кo nebesa! - stizala posvud: tamo i ovamo, ovamo

i tamo, svugdje gdje štogod valjalo je kazat. Tek
potom je - u dobar čas! - došao čovjek, i uzeo

riječ! Usjeko njome puteve, pripitomio brda i vode!
Da kušanjem pojmi sve što ga kruži - jezike
nepregledne

stvorio, plovila i zatim letila, i druga, svakojaka,
moćna osjetila! I ničim, jamačno, želio nije da

Njega kudi i ruži. Njega, Kojeg ima. U zvijerima
i ljudima, na nebesima i u grudima. Kojeg ima.

Jer nije to posao u kom se može reći: Eno!
Ponešto se u njemu, očigledno, mora uzeti

na neviđeno! Izvjesno za sada jeste da je
postojala svirka, i da traje, do ovoga danjeg

dana, svejedno da li je svirao svirac, ili se
svirala, i još se svira, od sebe sama. Da bogova

ima najmanje dva: Onaj što Ga ima, i onaj što ga
nema. O potonjem rekosmo sve - vrijedi li više

trošiti riječi? al ukratko: nema ga, a tu je,
nit kakvu donosi bolest, nit od kakve bolesti liječi.

O prvome takorekuć ništa, osim da Ga, pouzdano,
ima: On se javlja u snovima, ne likom i ne stasom,

nego riječju, nego glasom koji od baršuna blista:
"Ja postojim, Mene ima. Neka ti je duša čista.

Neka ti je duša čista: Ja postojim, Mene ima."
Tako se On vazda javlja. U snovima, u snovima.

On učini da me nema, ko da nikad nisam bio,
pa da opet budem, kao vazda: ista kost i isto

meso, u istoj koži, od iste boli sazdan. Učini
da noću, i u snu, kao danju i kao na dlanu, vidim

baš sve: i smrt svoju, onu i onakvu koja i kakva
će se zbiti. Da se, potom, budim, po stoti put

u dvadeset do tri, u postelji od same suze i znoja,
i pribirem se, po stoti put: jesi li ovo, Sidrane, ti

i ova postelja je li tvoja? Kad potonu sve lade,
i čini se: sve se ruši, On je Onaj što se nađe pri

ruci, tj. pri duši, pa Ga ima - mili Bože, koliko
Ga ima! - u prstima onog koji pjesmu sklada,

svugdje i uvijek, ovdje i sada! Nije, naravno,
tvar, niti neophodno simbol, ali Ga ima, i čini

da vješto, sve vještije, ja podnosim bol: dok me
nježno, kao da sam janje - vodi u nepostojanje.

MORA

Šta to radiš, sine?

Sanjam, majko. Sanjam, majko, kako pjevam,
a ti me pitaš, u mome snu: šta to činiš, sinko?

O čemu, u snu, pjevaš, sine?

Pjevam, majko, kako sam imao kuću.
A sad nemam kuće. O tome pjevam, majko.

Kako sam, majko, imao glas, i jezik svoj imao.
A sad ni glasa, ni jezika nemam.

Glasom, koga nemam, u jeziku, koga nemam,
o kući, koju nemam, ja pjevam pjesmu, majko.

(1985)

PJESME POSLIJE OPSADE
(1966- 1998)

MAROKANSKA SINTEZA

Enesu Kariću posvećeno

Pustiću
da Maroko
poteče mojim krvotokom!

Ništa nije tako važno
kao što izgleda.

U hotelskoj sobi,
u mraku kupatila,
zateknem dvije ruže, dvije
tamne i crvene ruže.

Ništa nije tako važno
kao što izgleda -
ali ne dam da me uspava
snaga te mudrosti:

provjeravam stvarnost
i jagodicama, od dva prsta,
dotičem ružinu lat.

Mili i premili Bože!
Pa ništa nije tako nevažno
kao što izgleda!

Iznosim ruže na prozor.

Sa dva para očiju
gledam
gledam
gledam
kako se rađa duga
iznad Atlantika.

I čujem
kako Maroko
teče mojim krvotokom.

Rabat/Marakeš,   8/12.12.1995.

ZAPIS O SULEJMANU IZ KREMONE

Neću dozvoliti, ne dam
da mi se slike iz Kremone
pomiješaju sa slikama
iz drugih lijepih gradova

Bilježim zato
kako mi, u kretanju gradom
i u razgovoru s ljudima
pomaže Sulejman Kljunić

Golim se okom vidi
kako još raste
sa svojih metar i devedeset
i svojih devetnaest, na dvoje
prelomljenih godina

U Sjenjanima, kod Doboja
imao je četrnaest

Godinu više potom
u logoru Učka

(Tog logora da nije
sasvim nevidljiva
prošla bi Učkom granica
između Evrope i Balkana)

Ne razlikuje Sulejman
žive od mrtvih jezika

Kao da govori jezikom
matere mu Mejre
parla talijanski
na način *kremoneze*

Zavolio je
i druge jezike

indoevropske skupine jezika

Od lektire
Paskala, Monteskjea
i, bezbeli, Viktora Igoa
i njegove *Les miserables*
Volter mu se
nikako ne sviđa

Protiv Muhameda
Alejhi selama
napisao je jedan
pozorišni komad

Velika je gužva
u zlaćanoj Suletovoj glavi

Ali je vidio
kako poezija umire
kada se iz jednoga
u drugi jezik premeće

Kremonska njegova majka
sinjora Asunta Gorni
e suo maritto, Enriko Tavoni
satima s njime umiju
razgovarati o svemu

Neka je zato
velika hvala
sinjori Asunti Gorni
sinjom Enriku
i Velikome Sinjom
Gospodu Bogu

S ocem svojim Osmanom
materom Mejrom
i bratom Selmedinom
još godina kad mine
Sulejman neće imati
da razgovara
ni o čemu

PONOĆ U PARIZU

Cio dan

nisam se sjetio Boga.

Kako duša

tako lako zaboravlja pako
kroz koji je prolazila -
ne skidajuć s usana Njegovo Ime?
Hiljadu i tristo nepomičnih dana,
i još toliko mrtvih noćiju,
kome je, nego Njemu, izricala Hvalu,
što je živa, i koraca, po onom džehennemu?

Je 1 Njegova, ili šejtanova, ova mrena
što je pala, preko jada, preko uspomena?
Od kakve je grade sačinjena?

Krupni poslovi, kobajagi?
Važna pitanja, dugi dogovori?
Opasne i teške, pravne finese?
Oprez, ко je na noćnoj straži?
Teturanja, u tuđim jezicima?
Ova, od sjedenja, utrnula noga?

Cio dan
umalo da prođe
a ja se nisam sjetio Boga.

Pariz, 6.7.1997.

O STRASTIMA I POROCIMA

Da je Bog Jedan
i da nema drugoga Boga
osim Njega
postalo je napokon jasno
i posljednjoj budali

Ali
koliko rogatih đavola ima
i koliko pritom repatih
đavoljih pomoćnika?

Otkuda to
da svaki umije
- kad god mu prahne -
nadamnom da vlada?

Od vrha je šejtanova repa
nastalo - ali ne mogu i ne znam
ž e n s k o   izagnat iz mozga!

Štogod da činio -
gledao na stvari sa strane,
odozdol, ili, kobajagi, odozgor,
svisoka - stalno mi ono igra
ispred ovog, vanjskog, i ispred
onog, unutarnjeg, oka.

Pedeset se i pet godina borim -
ali ne mogu, ni trena, ž e n s k o
da smetnem sa uma!

(Kad bi mi bilo sto i šezdeset,
opet bih povazdan mjerko i vrebo
da ćapim kakvu zgodnu
od sto četrdeset i pet!)

O drugim svojim borbama,
sa drugim silnim šejtanskim
tvorbama - strastima i porocima,
što kroza me teku potocima -
da džabe ne trošim riječi!

Kako onda na to gleda
lijepi naš Bog?

Smješka se, smješka,
samo se smješka:

"Tako sam nekako upravo i htio.
Da se boriš, da se boriš, da se boriš.
I još da se boriš, i opet da se boriš.
Pa pobijediš - muški!
Il' zagineš - ljudski!

A što se tiče nagrade i kazne,
od Mene se ne nadaj ničem -
nego Dobru!"

26.6.1998.

O SVETOSTI SINGULARA

Dođe dan -
odu Pomagači

Sile praiskonske
iz djetinjstva Svemira

Slike neumrle
iz svemira Djetinjstva

Stane olovka
iscuri tinta
utrne i zamre
pisaća mašina

Pa se trujem
cio dan
jakim otrovima

Pogani tisak
domaći i strani

Pijačni razgovori
o visokoj politici

Večernji Dnevnik
i odmah potom
specijalni izvještaj
o zasjedanju Parlamenta

Kao da me pojela
u džungli divljina
tako se zagubim
tu, gdje je množina

Baš ko da sam nestao
u klancima Urala
toliko me nema
u lancima plurala

Poželim
da me nema uistinu

Da stvarno nestanem
i umrem

Ali srećom
opet dođe Noć

Dođu Pomagači

Sile praiskonske
iz djetinjstva Svemira

Slike neumrle
iz svemira Djetinjstva

Cio se sakupim
sav se saberem
u jednu jedinu tačku

Ona se ne može
okom vidjeti

I nema olovke
da je može nacrtati

29.5.1998.

BIJELA NOĆ U KRISTIANSUNDU

Zašto me tako gledaš?

Starija su norveška brda,
starije planine. Slatke i slane,
starije su vode. Stariji zrak,
stariji dan, noć starija.

Čovjek norveški, stariji je.
I žena. Djeca su norveška starija.

Bosanska djeca - mlada. Žene
mlađe. Bosanski čovjek, mladi.
Mladi je bosanski dan, mlađa noć,
mlađi zrak, mlađe vode. Brda
bosanska mlada, i planine mlađe.

Alije nebo - isto. Norveško
nebo, bosansko nebo - isto nebo.

Ono zna
sve što ne znamo
ti i ja.

Kristiansund N., 25.6.1997.

BIOGRAFIJA
BIBLIOGRAFIJA
LITERATURA

SADRŽAJ

PUT KOJIM SMO PROLAZILI
(1970-1975)

SLIJEPAC PJEVA SVOME GRADU
(1975-1985)

TRI PJESME

PJESME POSLIJE OPSADE
(1996-1998)